

Тенденции на престъпността в България:

Полицейска статистика
и ВИКТИМИЗАЦИОННИ
изследвания

ЦЕНТЪР ЗА
ИЗСЛЕДВАНЕ НА
ДЕМОКРАЦИЯТА

Настоящият доклад е разработен от експертен екип на Центъра за изследване на демокрацията, в който участваха **Тихомир Безлов**, старши анализатор, Социологическа програма, **Филип Гунев**, научен сътрудник, Европейска програма и със съдействието на **Александър Стоянов**, директор, Агенция „Витоша рисърч“ и **Мария Йорданова**, директор на Правната програма, Център за изследване на демокрацията.

Центърът за изследване на демокрацията благодари за бележките и предложенията на:

Бойко Коцев	Заместник министър на вътрешните работи
Проф. Боян Станков	Преподавател по криминология, Варненски свободен университет
Данаил Петлешков	Началник на отдел „Координация, информационна и аналитична дейност“, Дирекция „Национална служба полиция“, Министерство на вътрешните работи

Тази публикация е осъществена с финансовата подкрепа на Министерството на правосъдието на САЩ

ISBN 954-477-125-5

© 2005, Център за изследване на демокрацията
Всички права запазени.

ул. "Александър Жендов" 5, 1113 София
тел. (+359 2) 971 3000, факс (+359 2) 971 2233
www.csd.bg, csd@online.bg

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод	5
1 ДАННИТЕ ЗА ПРЕСТЪПНОСТТА: ПОЛИЦЕЙСКАТА РЕГИСТРАЦИЯ СПРЯМО ИЗСЛЕДВАНЕТО НА ЖЕРТВИТЕ	7
2 СРАВНЕНИЕ МЕЖДУ ПОЛИЦЕЙСКАТА СТАТИСТИКА И ВИКТИМИЗАЦИОННИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ	11
2.1 ОБЩО СРАВНЕНИЕ	11
2.2 ИЗСЛЕДВАНИЯ ПО ВИДОВЕ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ	15
2.2.1 КРАЖБИ НА АВТОМОБИЛИ	15
2.2.2 КРАЖБИ НА ЧАСТИ И ВЕЩИ ОТ АВТОМОБИЛИ	17
2.2.3 КРАЖБИ НА МОТОЦИКЛЕТИ / МОТОПЕДИ	18
2.2.4 КРАЖБИ НА ВЕЛОСИПЕДИ	18
2.2.5 КРАЖБИ ОТ ДОМОВЕТЕ	19
2.2.6 ГРАБЕЖИ	21
2.2.7 КРАЖБИ НА ЛИЧНИ ВЕЩИ И ДЖЕБЧИЙСКИ КРАЖБИ	22
2.2.8 СЕКСУАЛНИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ	24
3 ЖЕРТВИ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА: РИСКОВ ПРОФИЛ	25
3.1 ПРЕВАЛЕНТНОСТ	25
3.2 ОТНОСИТЕЛЕН РИСК	27
4 ЛАТЕНТНОСТ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА	29
4.1 ПРИЧИНИ ЗА ЛАТЕНТНОСТТА ПРИ РАЗЛИЧНИТЕ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ	30
4.2 ОТНОШЕНИЕ КЪМ ПОЛИЦИЯТА	33
5 ПРИЧИНИ ЗА ДИНАМИКАТА НА РАВНИЩЕТО НА ПРЕСТЪПНОСТТА	35
5.1 ДЕМОГРАФСКИ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ПРИЧИНИ	35
5.2 МВР И ОРГАНИТЕ НА СЪДЕБНАТА ВЛАСТ В ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА ПРЕСТЪПНОСТТА	38
ПРИЛОЖЕНИЕ	
ВЪПРОСНИК НА ВИКТИМИЗАЦИОННОТО ИЗСЛЕДВАНЕ	40

УВОД

Проблемът за равнището на престъпността в България беше поставен още в първите години на прехода. През периода 1990-1992 г. броят на криминалните престъпления нарастна средно между 3 и 4 пъти. Броят на някои престъпления се увеличи десетократно. През последните петнадесет години криминалните новини се превърнаха в добре продавана медийна "стока", а почти всяко българско семейство стана жертва на криминално деяние. Това развитие превърна въпросите за равнището на престъпността в страната и тенденциите в неговото развитие в ключов политически проблем. Поради това данните за престъпността, начинът, по който те се събират и интерпретират, са нещо повече от технически проблем. Въпросът, доколко са достоверни данните за криминалната ситуация в България, почти отсъства от публичния дебат.

Докладът *Тенденции на престъпността в България: полицейска статистика и виктимизационни изследвания* цели да представи един по-различен поглед и независима оценка на състоянието на престъпността през периода 2001 – 2004 г. Това стана възможно с провеждането на *виктимизационно изследване* – представително национално изследване на жертвите на престъпления. Традицията за провеждане на виктимизационни изследвания датира от 60-те години на миналия век, когато държавни и независими институции в Европейския съюз и САЩ въвеждат тази практика. За разлика от официалните данни на министерствата на вътрешните работи и на правосъдието, редовните виктимизационните изследвания дават възможност както на държавната власт и на полицейските служби, така и на обществеността да разбере:

- отразява ли официалната статистика на полицията реалното състояние, тенденциите и равнището на престъпността;
- колко голяма е скритата престъпност;
- защо жертвите не докладват престъпления в полицията;
- защо и как полицията избягва да регистрира някои престъпления;
- кои групи граждани са най-вероятните жертви на престъпления.

Новото в подхода, използван в този доклад е, че той:

- Проследява **тенденциите** в равнището на престъпността за периода 2001 г. – 2004 г., като използва две виктимизационни изследвания, проведени през 2002 г. и 2004 г. по методологията на UNICRI (Междурегионалният институт на ООН за изследване на наказателното правораздаване).

- **Сравнява равнището** на престъпността в България с това в 17 други страни, които са използвали същата изследователска методология.

Основни резултати от анализа:

- **Тенденцията:** През периода 2001 г. – 2004 г. престъпността в България намалява, което е отразено и от официалната статистика на МВР. Относителният дял на хората, станали жертви на престъпления за същия период, е спаднал от 17% на 14%. Общият брой престъпления е намалял от близо 600 хил. през 2001 г. на 300 хил. през 2004 г.
- **Равнището:** Нивото на престъпност в България е сравнимо с това на страните от Западна Европа и САЩ, и в повечето случаи рискът някой да стане жертва на престъпление е по-нисък от средния за развитите страни. България се нарежда на 14 място от 16 изследвани развити страни. Така например, през 2001 г. в България 17% от лицата над 15 г. възраст са станали жертва на едно от 11-те изследвани престъпления, докато в други страни тези проценти са значително по-високи – САЩ (21%), Полша (23%), или Австралия (30%).
- **Скритата престъпност:** Около 53% от престъпленията в България не се заявяват в полицията от жертвите на тези престъпления. Този относителен дял варира в зависимост от вида и сериозността на престъплението. Докато 81% от кражбите на автомобили се заявяват, само 30% от жертвите на грабежи търсят помощта на полицията.
- **Полицейската статистика:** Полицията не регистрира значителна част от престъпленията, които гражданите заявяват. Системата за оценка на работата в полицията създава стимули на различни нива да се търсят подходи и механизми за укриване или манипулиране на реалните данни за престъпността. Това важи най-вече за заявените по-леки престъпления, като кражби от автомобили (50-60 хил. нерегистрирани, но заявени кражби), но също и за грабежи, между 10 и 16 хил. от които се регистрират като джебчийски кражби или изобщо не се регистрират.
- **Причини за спадане на равнището на престъпността:** Най-важните сред тях са: намаляване броя на младежите в рисковата възраст (15-25 г.) поради ниската раждаемост в началото на 90-те години; намалялата безработица; по-активното противодействие на полицията и съдебната власт; както и емиграция на част от криминалния контингент в западна Европа след отпадането на визовите ограничения през 2001 г.

1 ДАНИТЕ ЗА ПРЕСТЪПНОСТТА: ПОЛИЦЕЙСКАТА РЕГИСТРАЦИЯ СПРЯМО ИЗСЛЕДВАНЕТО НА ЖЕРТВИТЕ

Проблемът за равнището на престъпността в България се постави с изключителна острота още в първите години на прехода. Както показва полицейската статистика, през периода 1990-1992 г. броят на криминалните престъпления нараства средно между 3 и 4 пъти, като при някои престъпления ръстът надминава 10 пъти¹. През последните 15 години криминалните новини се превърнаха не само в добре продавана медийна "стока", но за съжаление почти всяко българско семейство има собствен опит с престъпността. Това развитие превърна въпроса за равнището на престъпността в страната и нейните тенденции в ключов политически проблем. Поради това данните за престъпността, начинът, по които те се събират и интерпретират се превърнаха в нещо повече от технически въпрос.

Проблемът за това какви са данните за криминалната ситуация и вярва ли обществото на тях, обаче, почти отсъстват от публичния дебат. В този текст няма да се разглеждат причините за престъпността в страната през последните 15 години, нито с възможностите за нейното ограничаване. Няма да се анализира и организираната престъпност, нито пък това, което полицията нарича „икономически престъпления“, т.е. корупция, финансови измами и т.н. Основната цел на този анализ е да се постави на дискусия въпросът доколко данните, с които се говори за престъпността, съответстват на реалността, какви са възможностите за алтернативни източници на информация, и какво е нивото на българската престъпност в сравнение с развитите западни страни и страните в преход.

Превръщането на престъпността в основна тема на политическото противопоставяне в страни като България поставя въпроса, доколкото за нея е налице обективна информация. Понастоящем единствените данни за престъпността се събират от полицията, а каналите и механизмите за събирането и обработване на информацията, които се намират вътре в полицията, са непрозрачни за обществото. Същевременно, Министерството на вътрешните работи е централизирана институция. Тя се управлява от ключови за управляващата политическа сила политици, а техният партийен интерес изисква позитивни послания, т.е. данни за намаляваща престъпност. Подобен е и интересът на различните служби в МВР – намаляващата престъпност се разглежда като признак за повишаваща се ефективност на тяхната работа.

¹ Оценката е приблизителна, поради многобройните методологически промени в системата на полицейската статистика (вкл. и през 1990 г.)

В този план **алтернативните източници на информация за криминалната ситуация в страната** са от ключов интерес за общества, където институциите все още не са достатъчно стабилни и политическата корист продължава да бъде сериозен проблем. Възможност за такава алтернативна информация са **виктимизационните изследвания**, които имат вече близо 40-годишна традиция². Методът на набиране на информация, който се използва при този тип изследвания, е персонално интервю. Изследванията се основават на национални представителни извадки на населението. Случайният подбор на респондентите прави възможно в извадката да попаднат такъв брой жертви на престъпления и техните семейства, който **отразява достатъчно точно както общия брой на извършените престъпления от даден вид, така и разпределението на тези престъпления в разрез по различни социално-демографски групи на населението**. При тези изследвания използваната методология е подобна на масово провежданите маркетингови, демоскопски, социални и др. проучвания; в този смисъл са налице достатъчно основания да се твърди, че набираната по този начин информация е достатъчно надеждна и точна.

По правило такива изследвания се извършват от независими организации, тъй като по този начин се елиминира политическия интерес данните за престъпността да бъдат манипулирани в една или друга посока. В България, след 1997 г. различни частни и държавни институции провеждат виктимизационни изследвания.

Когато се анализира надеждността и приложимостта на изследванията на жертвите заслужава да се отбележи един епизод от използването им в български условия. След политическата и икономическа криза, в края на 1996 и началото на 1997 г., екипът на Центъра за изследване на демокрацията, участващ в проекта на ПРООН „Ранно сигнализиране“, въведе при месечните си изследвания блок с виктимизационни въпроси³. Предположението тогава бе, че по политически съображения, данните за престъпността могат да бъдат недостоверни. Тази хипотеза не се потвърди. Данните от ежемесечните изследвания ясно очертаха характерната за този период тенденция на спад в престъпността. В рамките на почти две години данните за престъпността от виктимизационния блок въпроси потвърждаваха, с малки отклонения, промените в нивото на престъпността, която МВР представяше на основата на официално регистрираните престъпления (виж Графика 1).

Българският опит също показва, че изследването на жертвите е един **относително устойчив и надежден инструмент**. Той до голяма степен е независим от текущата политическа конюнктура и свързаните с нея мнения и оценки на гражданите. Така например, въпреки рязката промяна в обществените нагласи в края на 2000 г. и началото на 2001 г., няма почти никаква промяна в декларирания личен (семеен) опит на жертвите на престъпления (виж графика 2).

² Ханс фон Хентиг е първият криминолог, който с книгата си *Престъпникът и неговата жертва* (1948 г.), става основател на виктимологията, като под-дисциплина на криминалистиката. Първото национално виктимизационно изследване се провежда в САЩ през 1966 г.

³ Програма за развитие на ООН, „Ранно сигнализиране – годишен обзор България 1998 г.“, София 1998 г. 93-96 стр.

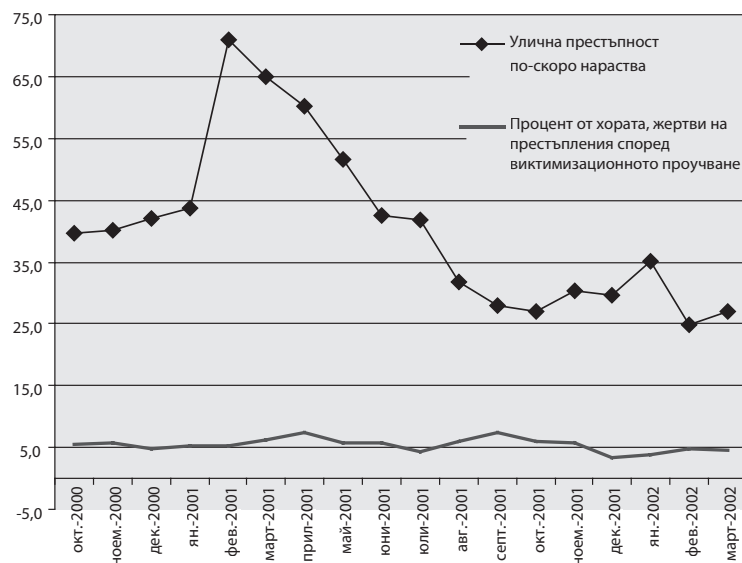

Графика 1. Равнище на престъпността (доклад „Ранно сигнализиране“) и брой на регистрираните от полицията престъпления през периода октомври 1997 г. - август 1999 г.

Източник: Ранно сигнализиране, ПРООН

Графика 2. Сравнение на мнението за „равнището на уличната престъпност“ с обявения личен опит на жертвите през периода октомври 2000 – март 2002 г.

Източник: Данни от въпроси, регистриращи опита на жертвите през последните 3 месеца (ПРООН, доклади 1997-2002 „Ранно сигнализиране“)

Както се вижда от графиката (виж Графика 2), през периода януари-март 2001 г.⁴ мненията на гражданите за уличната престъпност са, че тя нараства; същите изследвания обаче показват, че интервюираните не са съобщили значимо нарастване на броя на заявените от тях случаи на личен опит, свързан с престъпност.

В този план опитът, какъвто вече има в страната,⁵ и необходимостта да се търси сравнимост с развитите западни страни, поставят въпроса за **СИСТЕМОТО СЪПОСТАВЯНЕ** на данните от виктимизационни изследвания с данните от полицейските регистрации. Тези сравнения ще дават добра възможност дискусията за състоянието на престъпността в страната и тенденциите ѝ, които да бъдат основани на обективни количествени критерии, а не на представите на политическия елит или други специфични професионални групи, свързани с правозащитни и правоприлагащи институции.

⁴ През този период (в края на януари 2001 г.) високото ниво на престъпност става причина да бъде поискан вот на недоверие на правителството. По-късно същия месец, парламентът беше блокиран от протестиращи таксиметрови шофьори заради убийството на дете на техен колега.

⁵ Използвани са данни от месечното изследване на ПРООН по проекта „Ранно сигнализиране“, провеждано в периода ноември 1997 г. – октомври 2002 г. Данни от представителното изследване за София (2000 г.) и национално представително изследване на България (2002 г.) по проекта *Международно виктимизационно изследване на престъпността* (International Crime Victimization Survey (ICVS)) на Института на ООН за изследване на наказателно правораздаване; изследвания на Витоша рисърч (2000-2003 г.), НСИ (2000 г. и 2001 г.) и НЦИОМ.

Таблица 1. ПОЛИЦЕЙСКА СТАТИСТИКА И ВИКТИМИЗАЦИОННИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

	Статистика на МВР	Изследване на жертвите
Цели	Предоставя на органите на МВР статистика на престъпността, подпомагаща изпълнението на техните задачи. Служи за публична отчетност.	Предоставя допълнителна информация за нерегистрирани или незааявени в полицията престъпления; дава по-пълна картина за жертвите (образование, доход, връзка с престъпника) и извършителите на престъпления.
Видове престъпления	<ul style="list-style-type: none"> • престъпления против личността (убийства, изнасилвания, телесни повреди, и др.), • престъпления против собствеността (кражби и др.), • общоопасни престъпления (кражба на МПС, палеж и др.) • икономически престъпления. 	<ul style="list-style-type: none"> • кражба на и от автомобил, увреждане на автомобил • кражба на мотоциклет и кражба на велосипед • домова кражба и опит за домова кражба, кражба на лични вещи • грабеж, сексуални престъпления, нападение/ заплаха,
Начин на събиране на данни	<p>Полицията регистрира:</p> <ul style="list-style-type: none"> • престъпления, докладвани от граждани • престъпления, оповестени от публични източници. 	Социологическо проучване с интервюта: събират се данни за лица или домакинства, които са станали жертва на престъпления, независимо дали са били или не са били заявени на полицията и регистрирани от нея.
Стойности, измерващи престъпността	Брой престъпления на 100 000 души	<ul style="list-style-type: none"> • Брой жертви на 100 души (превалентност) • Брой престъпления на 100 души (инцидентност)
Представителност	Голяма: над 130 000 престъпления се регистрират годишно	Интервюира се представителна извадка от минимум 1100 души от цялата страна. В САЩ извадката е от 60 000 души, във Великобритания 46 000.
Честота на събираните данни	Постоянно	Периодично. Национални изследвания са правени 2000 г. и 2001 г. (НСИ), 2002 г. (UNICRI), 2003 г. (НЦИОМ), 2004 г. (ЦИД). Също така 1997 г. и 2000 г. (само за София – UNICRI), 2004 г. Варна (BCU)
Разлики	Включва престъпления в частни фирми, държавни учреждения, жертви под 15 г. възраст	Изключва данни за частни фирми и държавни учреждения, жертви под 15 г. възраст, престъпления в МВР и армията

В настоящия анализ са сравнени данните (виж Таблица 1) от статистиката на заявителските материали (което е българският аналог на националните полицейски статистики⁶) и две национални представителни изследвания, осъществени с инструментите и методиката от стартирания през 1989 г. проект Международно виктимизационно изследване на престъпността (International Crime Victimization Survey (ICVS)) на Института на ООН за изследване на наказателното правораздаване, (United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute (UNICRI)) – институция към Службата на ООН против наркотиците и престъпността (United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC)).

⁶ Необходимо е да се уточни, че единствено данните от 2004 г. имат оперативен характер.

2 СРАВНЕНИЕ МЕЖДУ ПОЛИЦЕЙСКАТА СТАТИСТИКА И ВИКТИМИЗАЦИОННИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ

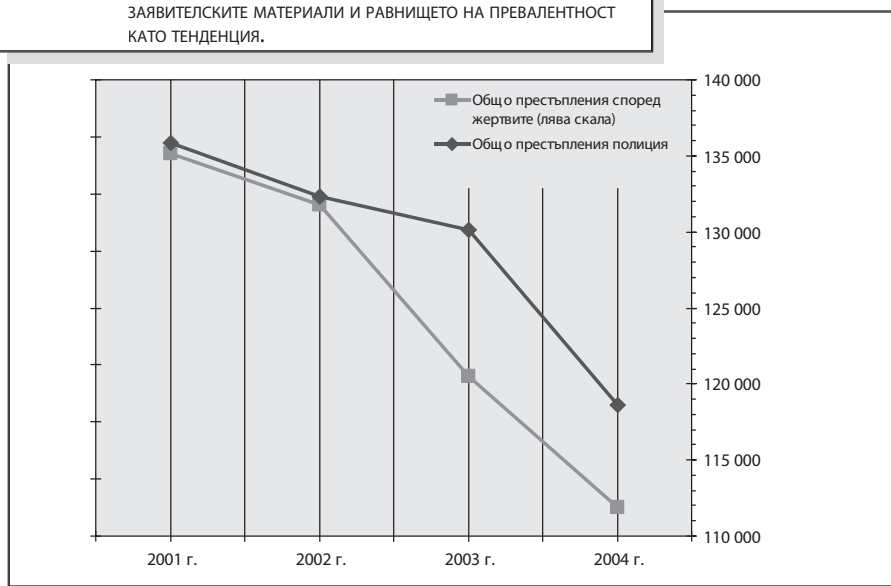
2.1 Общо сравнение

В настоящия анализ се използват два типа коефициенти за сравнимост – *превалентност* и *инцидентност*. Коефициентът на превалентност дава процента от респонденти, които са станали жертва на престъпление. Коефициентът на инцидентност показва броя на престъпленията на 100 респондента през годината, предхождаща изследването (като се има предвид фактът, че някои респонденти може да са били жертва на един и същ тип престъпление повече от един път през една година).

При формирането на статистическата оценка на нивата на отделните престъпления в България, респондентите във виктимизационното изследване бяха питани дали са станали жертва на 11 категории престъпления. Настоящият анализ се фокусира върху 7 от тях, които приблизително отговарят на категориите, по които те се регистрират в оперативната полицейска статистика. Основният показател, по който са сравнени данните от виктимизационните изследвания, е превалентността (процентът от хората станали жертва на престъпление). Виктимизационните изследвания на Витоша рисърч от 2002 г. и 2004 г. предоставят данни за жертви на престъпления за четиригодишния период между 2001 г. и 2004 г.

Основният извод на настоящия анализ е, че **тенденцията на понижаване на равнището на престъпността, отразено в намаляващия брой на престъпленията, регистрирани от полицията, се потвърждава и от изследването на жертвите (виж Графика 3).**

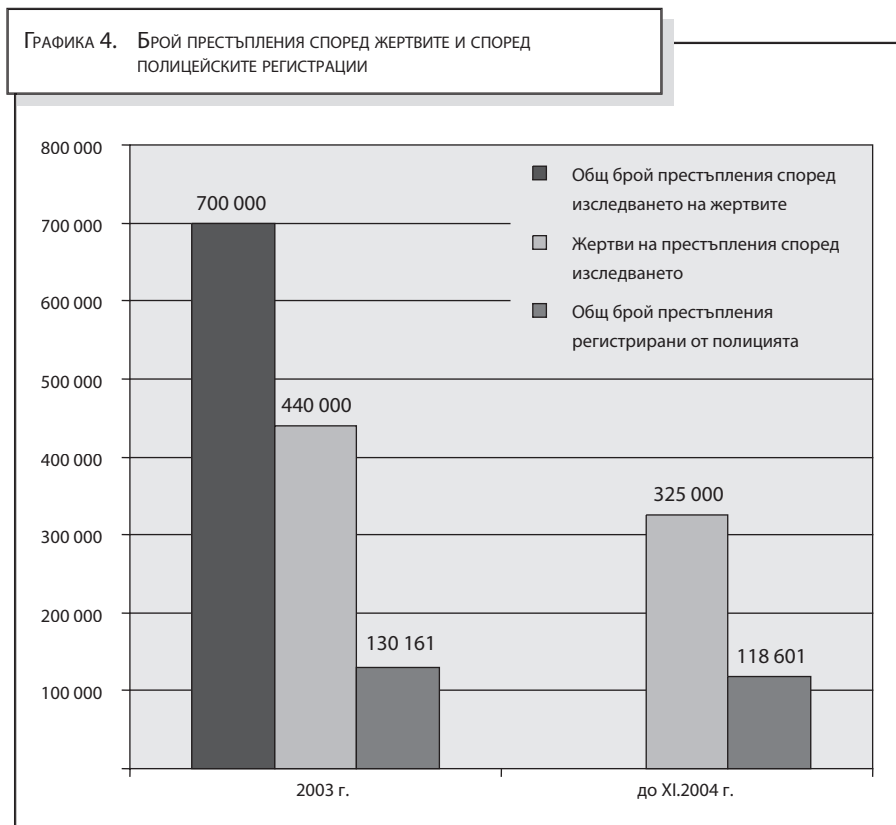
Графика 3. Сравнение на престъпленията, статистиката на заявителските материали и равнището на превалентност като тенденция.

и от изследването на жертвите (виж Графика 3).

При анализа на тази тенденция трябва да се добави, че темпото на намаляване на коефициента превалентност, т.е. на броя на жертвите, е значително по-висок от този, който регистрира полицията. Този факт води и до второто важно заключение на доклада - че **престъпленията са значително повече на брой от тези, които регистрира полицията.**

Ако се сравни превалентността⁷ (т.е. само броя на жертвите), през 2003 и в края на ноември 2004 г., с данните от заявените в полицията престъпления, разликата е над 2 пъти (виж графика 4). По-коректно би било сравнението с броя криминални инциденти, на които респондентите са били жертва (вместо с броя жертви). В този случай, за 2003 г. разликата между броя на престъпленията, регистрирани от полицията, и изследването е между 5 – 8 пъти.⁸

Отговорът на въпроса, как е възможна тази голяма разлика, се крие в широка скала от предпоставки, чиито полюсни точки са от една страна нежеланието на жертвите да обявяват пред полицията, че са потърпевши от криминално деяние (т.н. латентност). На другия полюс са различни "вътрешни филтри" в полицията, които водят до нерегистриране на криминалните деяния. И при двете предпоставки голяма част от фактическата престъпност остава скрита.

За да се направи пълноценна оценка на равнището на престъпността в България е необходимо да се види позицията на страната в международен план. По-надолу ще бъдат сравнени два типа данни, които се използват при международните сравнения.

Първото сравнение-анализ е по отношение на полицейските статистически данни. Този метод е сравнително неточен, особено когато става дума за общ брой престъпления, защото в различните страни някои категории нарушения или пътнотранспортни произшествия, се включват в общия брой регистрирани престъпления.

⁷ Необходимо е да се направи уточнението, че при изчисляването на броя на жертвите като брой за година бяха използвани две групи променливи. Първата включва 5 променливи, при които въпросът е зададен дали семейството е станало жертва на някакво престъпление срещу собствеността. Съответно броят на жертвите се изчислява на основата на броя домакинства в страната като 1% отговаря на 27 хиляди души. Втората група включва 2 променливи, които регистрират престъпления срещу личността и се преизчисляват на основата на брой пълнолетни лица като 1% отговаря на 65 хиляди души.

⁸ Подходът, който са избрали създателите на методиката, е да се пита колко пъти е извършено едно престъпление спрямо един респондент само при завършена година. Тъй като виктимизационното изследване бе проведено от Витоша рисърч през ноември 2004, то не предоставя данни за цялата 2004 г.

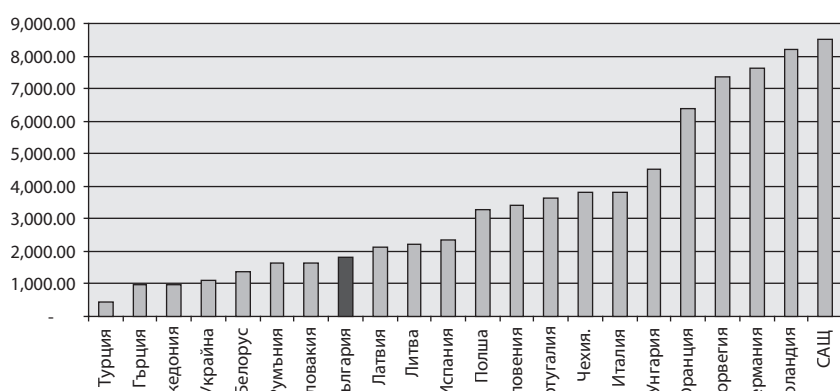
Таблица 2. БЪЛГАРИЯ: ПРЕСТЪПНОСТ (1998 г. – 2003 г.)

	1998 г.	1999 г.	2000 г.	2001 г.	2002 г.	2003 г.
Регистрирани криминални деяния ⁹	149 563	132 872	137 637	135 863	132 320	130 161
на 100 000 души	1817	1622	1673	1722	1687	1659
Промяна %		-11%	3%	3%	-2%	-2%
Икономически престъпления ¹⁰	14 986	15 470	12 385	12 446	13 706	14 499
Общо	164 549	148 342	150 022	148 309	146 026	144 660
на 100 000 души	1999	1811	1823	1879	1861	1844
Промяна %	-	-9%	1%	3%	-1%	-1%

Службата на ООН за наркотици и престъпления (UNODC) периодично събира криминална статистика от страните-членки. Последното такова събиране на данни, за което резултатите са обобщени, включва престъпления до 2000 г. В началото на 2005 г. UNODC все още обработваше данни за 2001 г. и 2002 г. Затова, в настоящия доклад се цитират последните налични данни, от 2000 г. В таблицата по-горе се вижда, че числото 1823 престъпления на 100 000 души приближават България до другите страни от Югоизточна Европа. Разликите със страните от Западна Европа и САЩ могат да се обяснят отчасти с по-добрите възможности на полицията в тези страни да регистрира престъпления, както

и с по-широкия обхват на видовете закононарушения, които се включват в техните статистики.

Графика 5. ОБЩ БРОЙ РЕГИСТРИРАНИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ НА 100 000 ДУШИ (UNODC, 2000 г.)

По-подходящи за сравнение са вторият тип данни – резултатите от виктимизационните изследвания, проведени през 2000 г.¹¹ и изложени в публикацията „Криминална виктимизация в 17 индустриализирани страни: основни изводи от проведените през 2000 г. международни виктимизационни изследвания на престъпността“¹².

⁹ Данни на ДНСП / МВР

¹⁰ Данни на МВР цитирани в Национален статистически институт, „Статистически годишник“, 2003, стр. 435

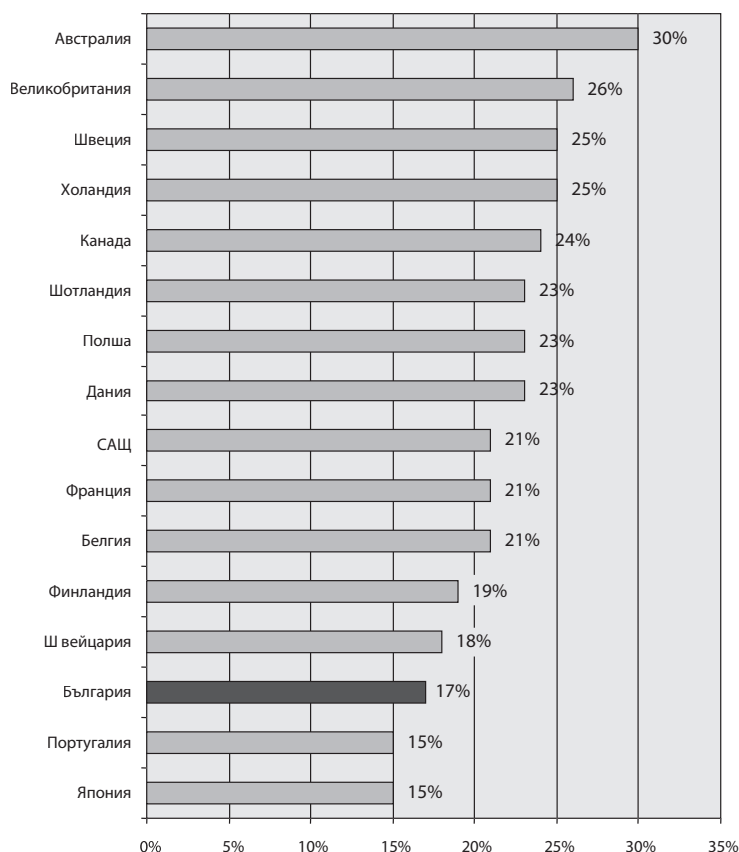
¹¹ Въпреки че изследването за България през 2002 г. бе част от една вълна от близо 40 подобни изследвания, UNODC още не е оповестило резултатите и затова тук се съпоставят данни с резултатите от предходната вълна от изследвания от 2000 г.

¹² Van Kesteren, J.N., Mayhew, P. & Nieuwbeerta, P. (2000) 'Criminal Victimization in Seventeen Industrialised Countries: Key-findings from the 2000 International Crime Victims Survey'. The Hague, Ministry of Justice, WODC

В графика 6 се сравнява цялостният риск един човек да стане жертва на престъпление, като се съпоставят коефициентите за превалентност – **процентът от хората, които през предходната година са станали един или повече пъти жертва на престъпление**. За 17-те индустриализирани страни данните са за 1999 г., а за България за 2001 г. Коефициентът обобщава данните за жертви на 11 вида престъпления, за които се питат респондентите във виктимизационните изследвания:

- кражба на автомобил, кражба от автомобил, увреждане на автомобил
- кражба на мотоциклет и кражба на велосипед
- домова кражба и опит за домова кражба
- кражба на лични вещи
- грабеж
- сексуални престъпления
- нападение/заплаха

Графика 6. ЖЕРТВЕ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯ (ОБЩО) В ГОДИНАТА ПРЕДХОЖДАЩА ИЗСЛЕДВАНЕТО: ПРОЦЕНТ ОТ РЕСПОНДЕНТИТЕ, СТАНАЛИ ЖЕРТВИ ПОНЕ ВЕДНЪЖ (КОЕФИЦИЕНТ НА ПРЕВАЛЕНТНОСТ) (ICVS, 2000 г.)

Сравнението с международните виктимизационни изследвания показва, че рискът някой да стане жертва на престъпление в България е по-нисък в сравнение с този в повечето страни от ЕС и САЩ. Разликите в риска между България и другите страни са далеч по-малки, отколкото тези, показани от сравнението на статистиката за регистрирани от полицията престъпления. Така например, докато според регистрираните престъпления в САЩ се извършват 4.7 пъти повече престъпления отколкото в България, то виктимизационното изследване (вж. Графика 6) показва, че едва 24% повече хора стават жертва на престъпления в САЩ. Но дори и такива заключения трябва да се правят внимателно, защото статистическата грешка, както и културните различия при респондентите от различни държави изкривяват описанието на реалността.

2.2 Изследвания по видове престъпления

Чрез извадкови методи¹³, е възможно да се съпоставят само престъпления, които са масови, т.е. техният брой е достатъчно голям за съответния период и е вероятно подобни респонденти да попаднат в национална представителна извадка. Така например престъпления, които са няколкостотин годишно, не могат да бъдат вярно регистрирани от национални представителни изследвания поради ограничения размер на извадките¹⁴.

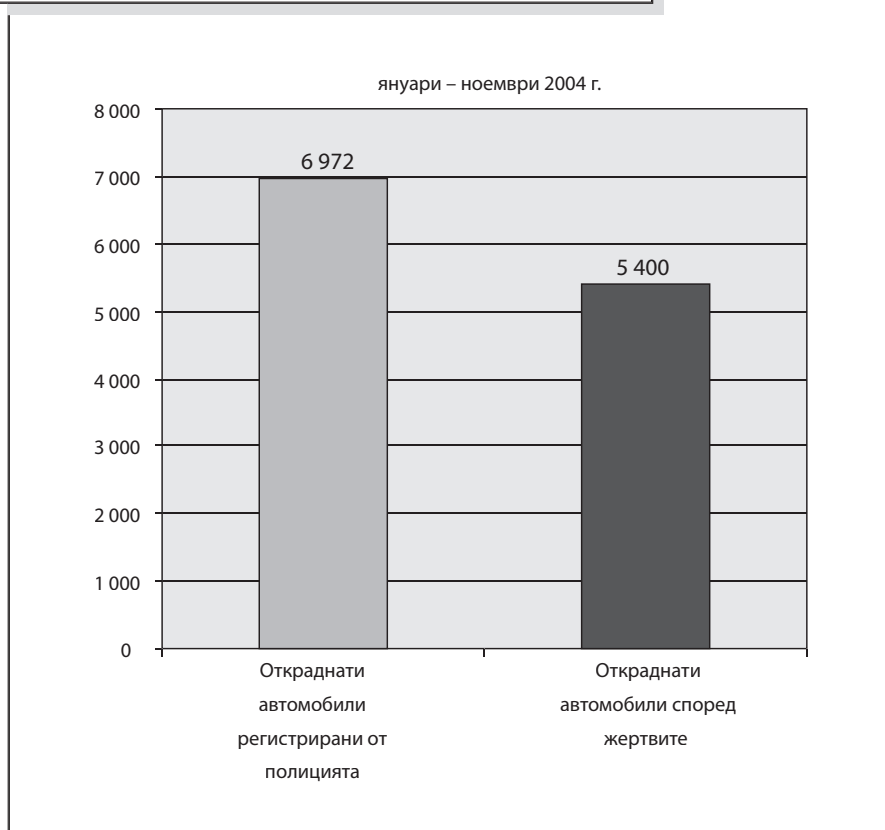
2.2.1 Кражби на автомобили

При съпоставянето на кражбите на автомобили през 2004 г. се среща следният парадокс – има повече регистрирани престъпления от полицията, отколкото заявени от жертвите (виж графика 7). Това може да бъде обяснено от една страна със станалата все по-честа практика да се обявява за откраднат автомобил, който не е бил в движение, а е продаден за скрап. Като бъде обявен като откраднат обаче, отпадат някои от задълженията и глобите, които може да са се натрупали върху автомобила. Вземайки предвид

също и статистическата грешка лесно може да се обясни останалата разлика.

Най-важният резултат от съпоставянето на данните при тази група престъпления е това, че данните от полицейската статистика и изследването на жертвите почти съвпадат. Това съвпадение се обяснява с факта на рекордно ниската латентност - само 4,3% от жертвите заявяват, че не са потърсили помощта на полицията. Една от причините за това е изискването на застрахователите да се направи задължителна регистрация в полицията при кражба на превозното средство, за да се изплати дължимото обезщетение при кражба. По данни на КАТ, в България има регистрирани 3 168 183 МПС. От тях едва 270 842 имат застраховка против кражба КАСКО. Това са

ГРАФИКА 7. СРАВНЕНИЕ НА ПОЛИЦЕЙСКАТА СТАТИСТИКА И ИЗСЛЕДВАНЕТО НА ЖЕРТВЕТЕ ПО ОТНОШЕНИЕ АВТОМОБИЛНИТЕ КРАЖБИ

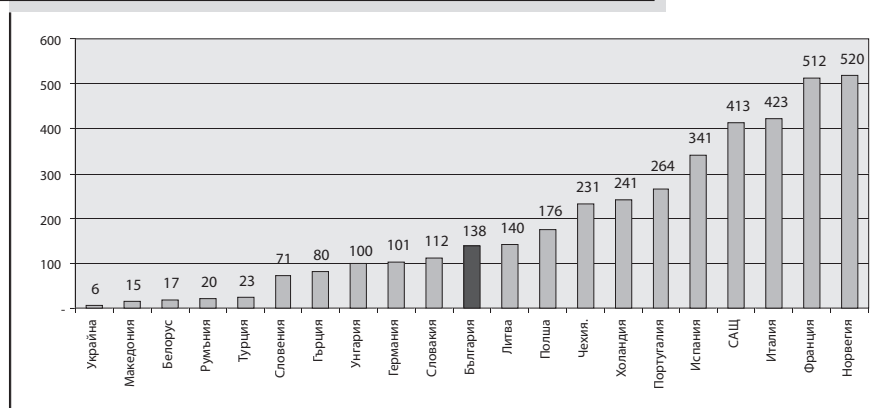
¹³ Опитът на страните с дълга традиция във виктимизационните изследвания показва, че колкото повече се намалява времеви хоризонт, толкова по-точни са данните от жертвите. Същевременно, при въпроси, обхващащи период под една година, данните отново се изкривяват.

¹⁴ Средният брой на интервюираните лица в страната се движи между 1000 и 2000. За сравнение националното виктимизационно изследване в САЩ (National Crime Survey - NCS) провеждано от Bureau of the Census и Bureau of Justice Statistics, използва годишна извадка от 60 000 домакинства или около 135 000 лица. Използваната извадка от Home Office при British Crime Survey е 46 000 домакинства.

автомобилите, обаче, попадащи в категорията на рисковите, тъй като са предимно нови или скъпи автомобили.

Специално внимание изисква и фактът, че през последните пет години, при този тип престъпления, 14,7% от жертвите на автомобилна кражба отказват да отговорят на въпроса дали са потърсили полицията. Възможното обяснение е, че това са лица, които използват известната „практика на откупуване“ на откраднатите си автомобили.

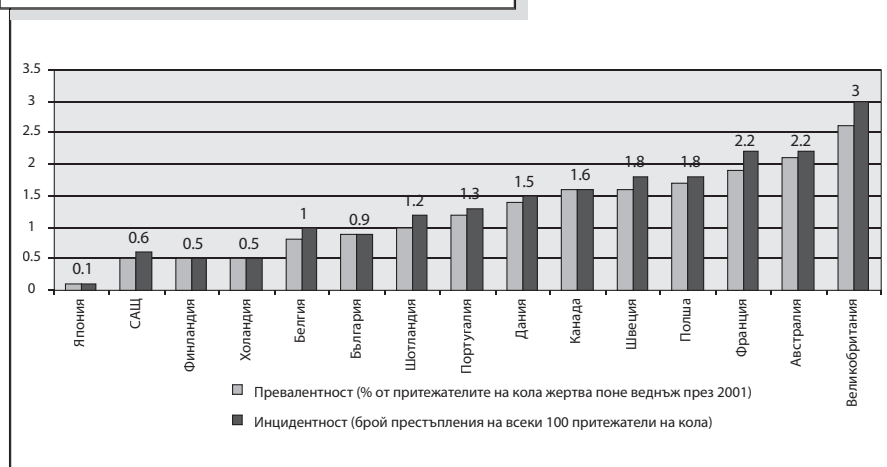
ГРАФИКА 8. РЕГИСТРИРАНИ КРАЖБИ НА АВТОМОБИЛИ НА 100 000 ДУШИ (UNODC, 2000 г.)

Сравнението на международни данни за кражби на автомобили може да бъде базирано на два типа данни. Графика 8 представя данни за регистрираните от полицията кражби на коли на 100 000 души от населението.¹⁵ Тези данни, обаче, не отразяват правилно картината, тъй като в страните от Западна Европа и САЩ, на 100 000 души население има значително по-голям брой коли и рискът от кражба е много по-голям.

Затова, по-добра сравнимост предоставят резултатите от международните виктимизационни изследвания.¹⁶ Този тип анализ, поставя България в по-друга светлина. За разлика от предходното сравнение, в графика 9 се вижда, че притежателите на автомобили в България са изложени на по-голям риск от кражба от тези в САЩ или Холандия. Въпреки това рискът в България остава значително по-нисък от този в другата източноевропейска страна, участвала в изследването - Полша. Част от

ГРАФИКА 9. КРАЖБА НА АВТОМОБИЛИ (ICVS, 2000 г.)

обяснението за ниския риск от кражба на кола е фактът, че в България автомобилният парк е със средна възраст 19 години. Друго обяснение за разликата е не малкият брой на фиктивни кражби на коли в САЩ, където целта е застрахователна измама.

Разликата между коефициента превалентност и инцидентност обикновено е малка, защото е малко вероятно нечия кола да бъде открадната повече от един път.

¹⁵ UNODC, The Seventh United Nations Survey on Crime Trends and the Operations of Criminal Justice Systems (1998 – 2000),

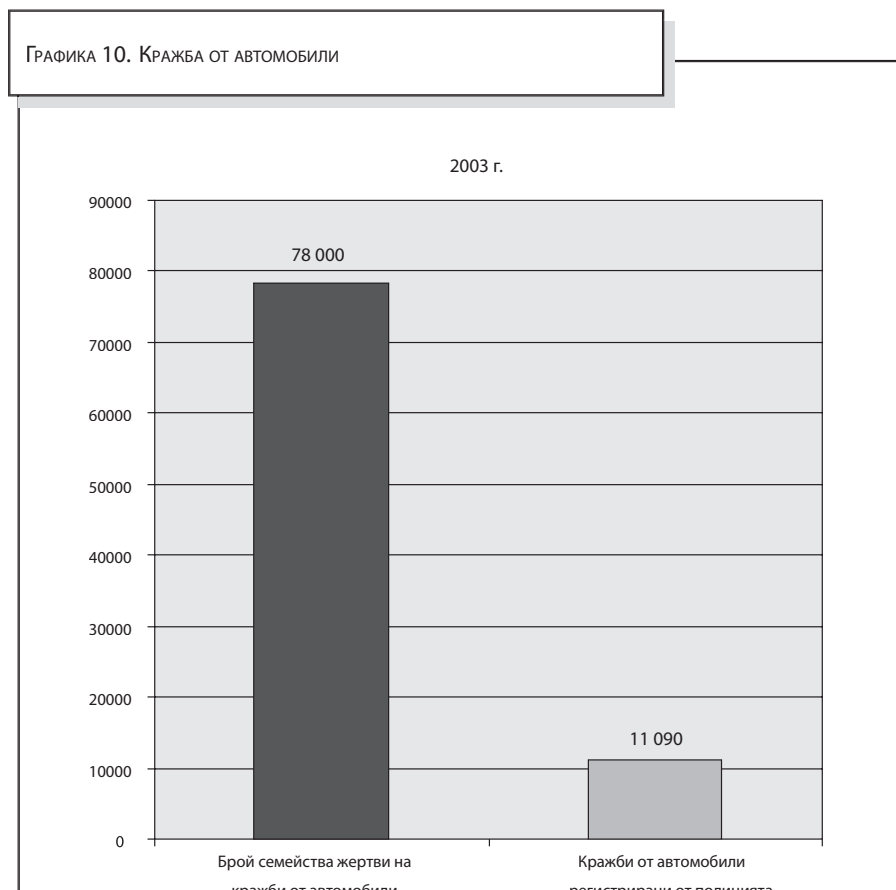
¹⁶ Van Kesteren, J.N., Mayhew, P. & Nieuwebeerta, P. (2000) 'Criminal Victimization in Seventeen Industrialised Countries: Key-findings from the 2000 International Crime Victims Survey'. The Hague, Ministry of Justice, WODC.

За да може да се направи още по-добро сравнение, трябва да се вземат предвид и причините за кражби в различните страни. Такъв индикатор може да бъде коефициентът на разкриваемост на кражби на коли от страна на полицията. Високите проценти на разкрити кражби в страни като Швеция (97%), Дания (96%) или САЩ (80%) се дължат най-вероятно на факта, че кражбите там са често с цел краткосрочно ползване (за извършване на друго престъпление или просто за забавление). Друга хипотеза е по-интензивното използване на уреди за проследяване на откраднати автомобили.¹⁷ За страни като Холандия (65%) или Полша (47%) анализаторите от ICVS изказват предположението, че кражбите са с цел препродажба.

В България изследването на жертвите регистрира влошаване на ситуацията през 2001 г. – 30% от респондентите обявяват, че не са намерени откраднатите автомобили срещу 33% през 2003 г. Същевременно, не може да не се отбележи още един парадокс при кражбите на коли. За 2003 г. според полицейската статистика са намерени около 11,8% от откраднатите автомобили, а както се вижда и при изследвания на жертвите заявеният процент намерени коли е 52,4%. Възможното обяснение е, че тези, които са си откупили от крадците автомобилите, са отговорили, че техните автомобили са били намерени.

2.2.2 Кражби на части и вещи от автомобили

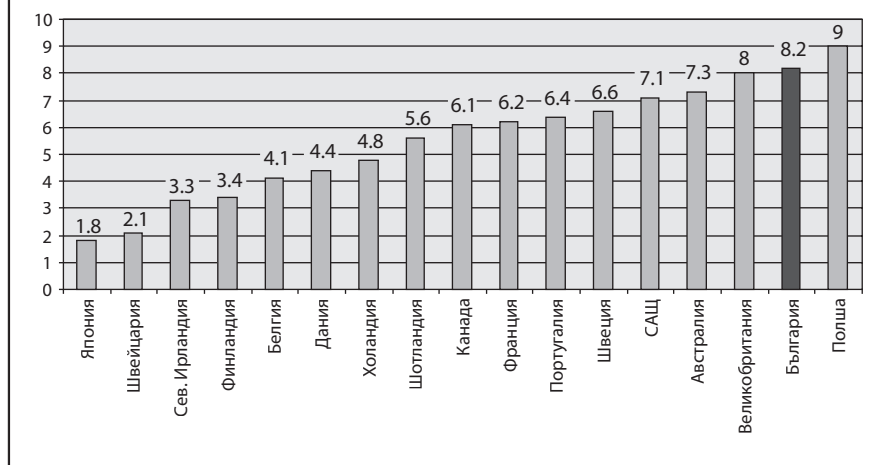
За разлика от кражбите на автомобили при кражбите на части и вещи от автомобили разминаванията между полицейската регистрация и данните от виктимизационните изследвания са много големи. Както се вижда на графика 10 само жертвите са 7 пъти повече в сравнение с регистрираните от полицията престъпления. Ако се преизчислят и случаите, когато жертвите обявяват за повече от една кражба през 2003 г., цифрата достига почти 125 хиляди случая.

Въпреки че латентността при това престъпление е относително висока – едва 44,8% от жертвите са потърси помощта на полицията – показаната голяма разлика може да се обясни единствено с нерегистриране от страна на полицейските служ-

¹⁷ Пак там стр. 25

би на заявени престъпления. Може да се предполага, че при различните „полицейски филтри“ отпадат годишно между 50-60 хиляди престъпления.

ГРАФИКА 11. КРАЖБИ ОТ АВТОМОБИЛИ: ПРОЦЕНТ ОТ СОБСТВЕНИЦИТЕ, КОИТО СА СТАНАЛИ ЖЕРТВА ПОНЕ ВЕДНЪЖ (ICVS, 2000 г.)

Ако сравнението с коефициентите на превалентност на други страни за кражби на коли показва, че рискът в България е относително нисък, то коефициентите за кражби от коли говорят за значителен риск в страните от Източна Европа и България.

2.2.3 Кражби на мотоциклети / мотопеди

Във виктимизационното изследване от ноември 2004 г., поради обема на извадката, бяха регистрирани много малък брой случаи на кражби на мотоциклети и мотопеди, което не позволява този род престъпления да бъдат адекватно анализирани. Затова те няма да бъдат дискутирани тук.

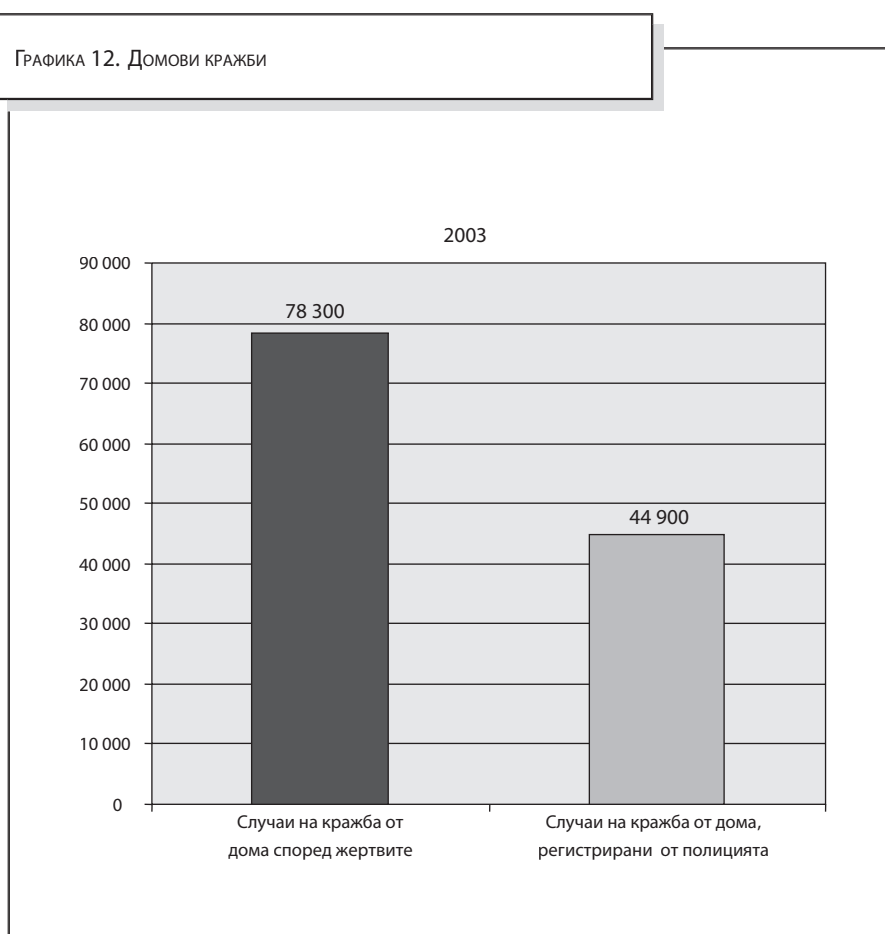
2.2.4 Кражби на велосипеди

Както във виктимизационното изследване от 2002 г., така и в това от 2004 г., близо 30% от респондентите заявяват, че тяхното домакинство през последните 5 години е притежавало поне един велосипед. Заслужава да се отбележи, че мнозинството от потърпевшите (55.6%) са определили този инцидент като средно сериозен, 17.9% като сериозен, а едва 14% като не много сериозен. Тези данни контрастират с международното изследване, където мнозинството от жертвите (48%) са определили кражбата на колело като не много сериозно престъпление. Едва 15% са го определили като много сериозно, а 37% като средно сериозно. Възможно обяснение за тези разлики е, че в България, велосипедът представлява значително по-скъпа вещ предвид средния доход, отколкото в сравняваните 17 страни, където доходите са многократно по-високи. В този план престъпленията, свързани с кражба на велосипеди в страната, заслужават внимание въпреки разпространената представа за тяхната незначителност. Данните от виктимизационните изследвания показват, че през 2001 г. 3.5% от притежателите на велосипеди си били жертва на кражба. За 2003 г. това равнище е запазено - 3.4%. и е значително по-ниско от средното равнище на виктимизация в 17-те страни в изследвани в ICVS - 4.7%.

2.2.5 Кражби от домовете

Кражбите от домовете могат да се определят като едно от най-широко разпространените престъпления в страната поради факта, че за разлика от кражбите от автомобили¹⁸ засягат цялото население на страната¹⁹. При сравняването на данните се вижда, че при това престъпление, подобно на автомобилните кражби, има съответствие между полицейската статистика и виктимизационните изследвания (виж Графика 12). Дори ако полицейската статистика се сравни с криминалните инциденти, които **според изследването на жертвите за 2003 г. са между 100 и 105 хиляди**, разликите са обясними с нивото на латентност при тази група престъпления. Към полицията са се обърнали 54% от жертвите (34% не са се обърнали, 12% не са отговорили).

ГРАФИКА 12. ДОМОВИ КРАЖБИ

Виктимизационните изследвания дават някои допълнителни данни за щетите, които търпи населението от този тип престъпления. При изчисляване на стойността на откраднатото и увреденото имущество бе установено, че средната стойност на откраднатото е 914 лева (медиана²⁰ 300 лева), а при увредената собственост средната стойност е 133 лева (медиана 100 лева). Ако се опитаме да направим годишна оценка като използваме получените резултати за откраднатата и увредената стойност общо, ще получим, че през 2003 г. е открадната собственост на стойност между **30 и 95 милиона лева** (в зависимост от това дали приемем средната или медианата за по-достовирен показател). При увредената собственост сумите се движат между 10 и 30 милиона лева. При класификацията на най-

типичните неща, които се крадат от домовете се вижда, че престъпниците са най-мотивирани да правят престъпления за битови уреди, пари и дрехи (виж графика 13).

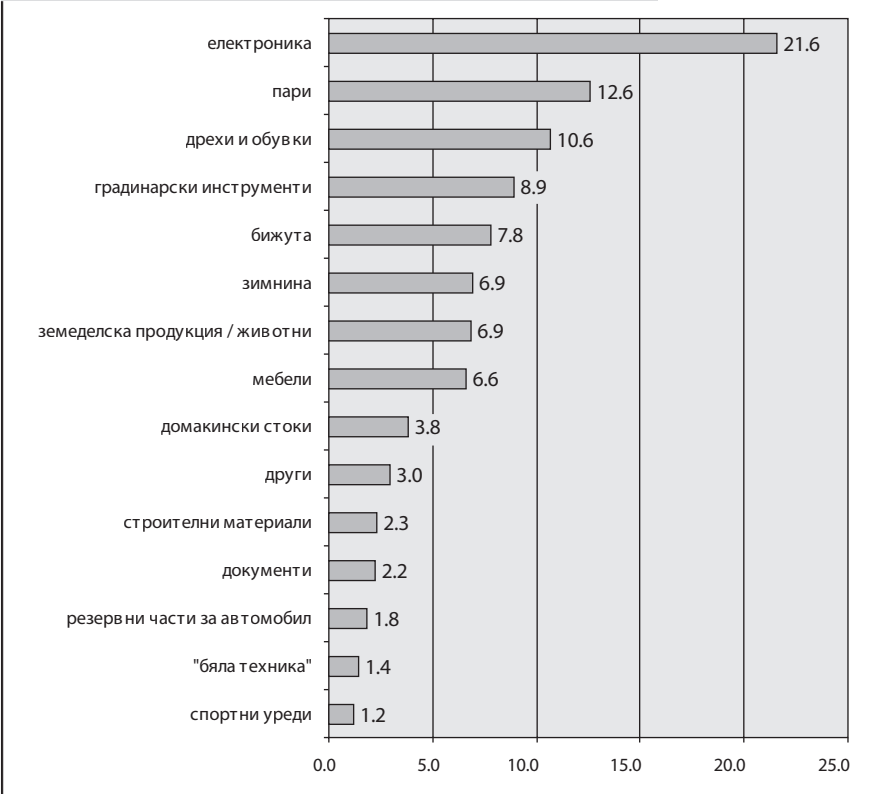
По отношение на домовете кражби, процентът от хората в България, станали жертва (2.9 за 2001 и 3.1 за 2003) е по-висок в сравнение с другите 17-те страни, изследвани в ICVS. (вж. графика 14).

¹⁸ Те засягат около 45% от домакинствата

¹⁹ В тази категория се включват взломни кражби, домови кражби, както и кражби на селскостопанска продукция и домашни животни.

²⁰ Стойността, която се намира в средата на една поредица от стойности.

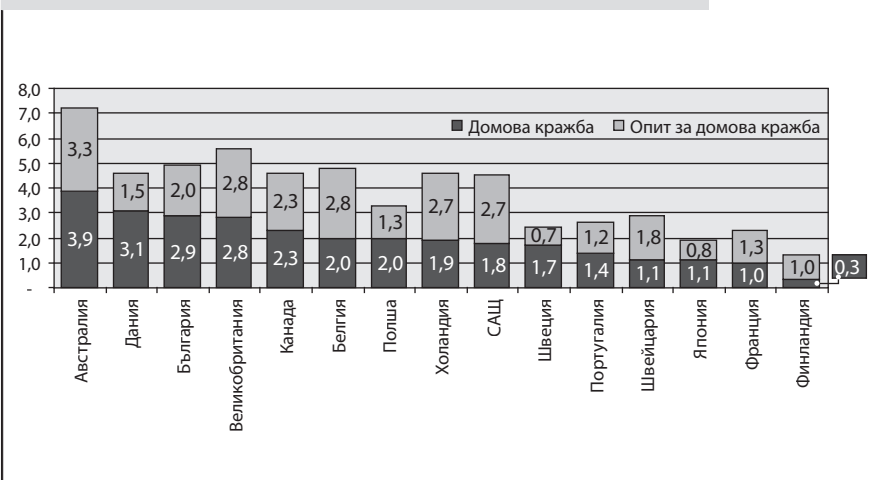
ГРАФИКА 13. ВИДОВЕ ОТКРАДНАТА СОБСТВЕНОСТ (%)

Друг показател, по който може да се сравни страната, е „опит за домова кражба“. Големият дял на опити за домова кражба може да бъде обяснен с охранителните системи и други мерки за сигурност, които не позволяват успешното осъществяване на домова кражба.²¹

По този показател, България също има сравнително висока превалентност, което е разбираемо, тъй като едва 25.4% от интервюираните домакинства през 2002 не са взели допълнителни охранителни мерки за своите домове. Относителният дял на домакинствата не взели мерки, обаче нараства до 30.9% през 2004 г.

ГРАФИКА 14. ДОМОВИ КРАЖБИ И ОПИТИ ЗА ДОМОВИ КРАЖБИ: ПРОЦЕНТ ОТ РЕСПОНДЕНТИТЕ, СТАНАЛИ ЖЕРТВА ПОНЕ ВЕДНЪЖ (ICVS, 2000 г.)

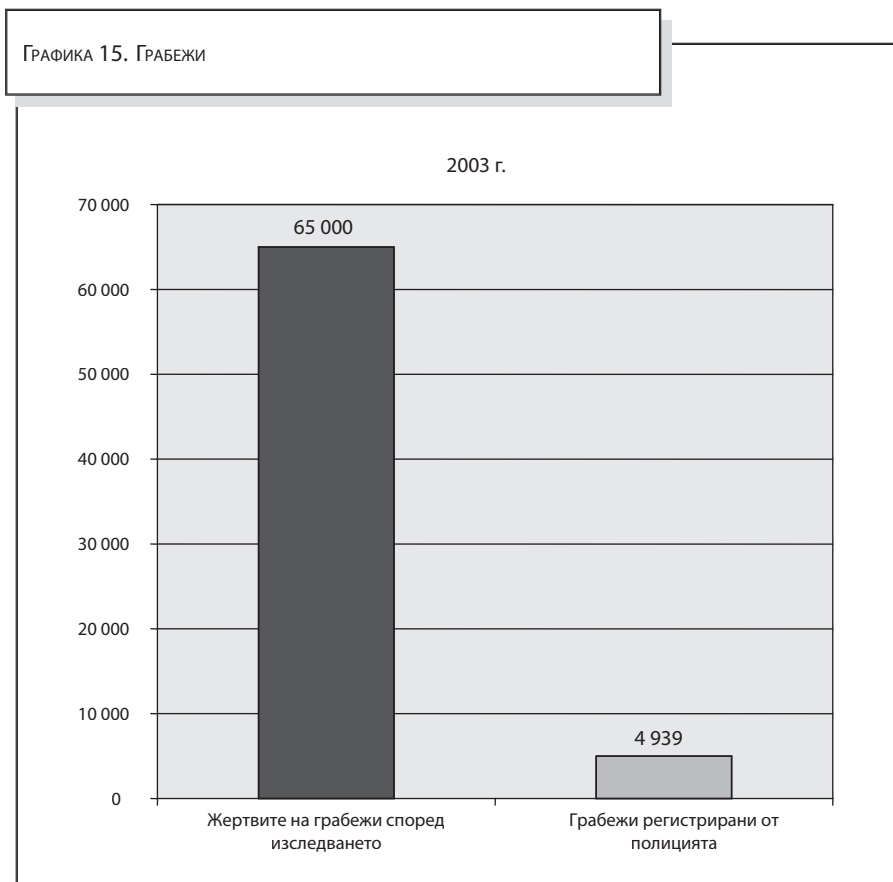
²¹ Van Kesteren, J.N., Mayhew, P. & Nieuwbeerta, P. (2000) 'Criminal Victimization in Seventeen Industrialised Countries: Key-findings from the 2000 International Crime Victims Survey'. The Hague, Ministry of Justice, WODC., стр. 31

2.2.6 Грабежи

Най-значителната регистрирана разлика между полицейската статистика и изследването на жертвите на сериозно престъпление са безспорно грабежите. Във виктимизационното изследване въпросът бе поставен така: „През последните пет години случвало

ли се е да Ви отнемат нещо, с употреба на сила или чрез заплаха? Имало ли е такива опити?“ Според резултатите годишно между 45 и 65 хиляди човека стават жертва на грабежи, но според полицейската статистика през периода 1998-2004 г. са регистрирани средно годишно едва между 4000 и 5000 грабежа (виж графика 15).

Малкият брой регистрации се обяснява отчасти и с факта, че латентността при тази група престъпления е много висока – само 33% от жертвите през 2003 г. са обявили пред полицията, че са били обект на престъпление. Същевременно, подобни големи разлики са обезпокоителни, като се има предвид, че при това престъпление се използва заплаха и насилие, което определя престъплението като тежко и

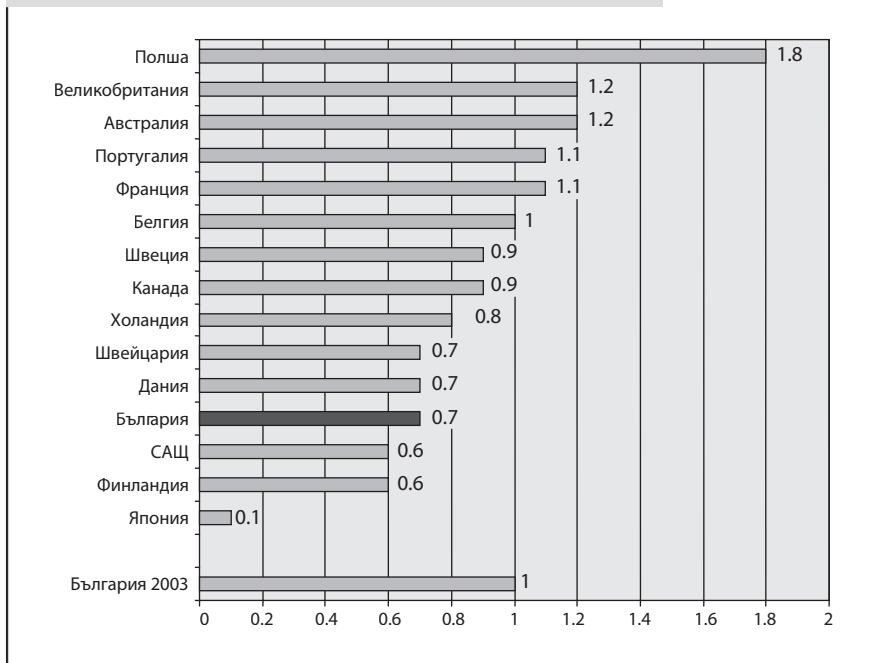

изисква специално внимание от разследващите го. Именно това мотивира полицейските служители да избягват регистрация на грабежите. Освен типичните „стратегии за филтриране“ – започващи с отклоняване на жертвата от подаване на сигнал до имитиране регистрация без да се завеждат, специално при грабежите се използва възможността част от материалите да се регистрират като по-леки престъпления (например джебчийска кражба), поради ниската стойност на откраднатите вещи и ниската степен на насилие (18% определят инцидента като незначителен).

В международен аспект, през 2001 г. по-отношение на грабежите България се нарежда сред страните с по-скоро ниски коефициенти на превалентност. През 2003 г. се забелязва нарастване на броя на хората, които са станали жертва на този тип престъпление²².

²² Трябва да се отбележи, че тази промяна се отчита и от полицейската статистика от 4072 през 2001 г., на 4939 през 2003 г.

ГРАФИКА 16. ГРАБЕЖ: ПРОЦЕНТ НА ХОРА СТАНАЛИ ЖЕРТВА (ICVS, 2000 г.)

2.2.7 Кражби на лични вещи и джебчийски кражби

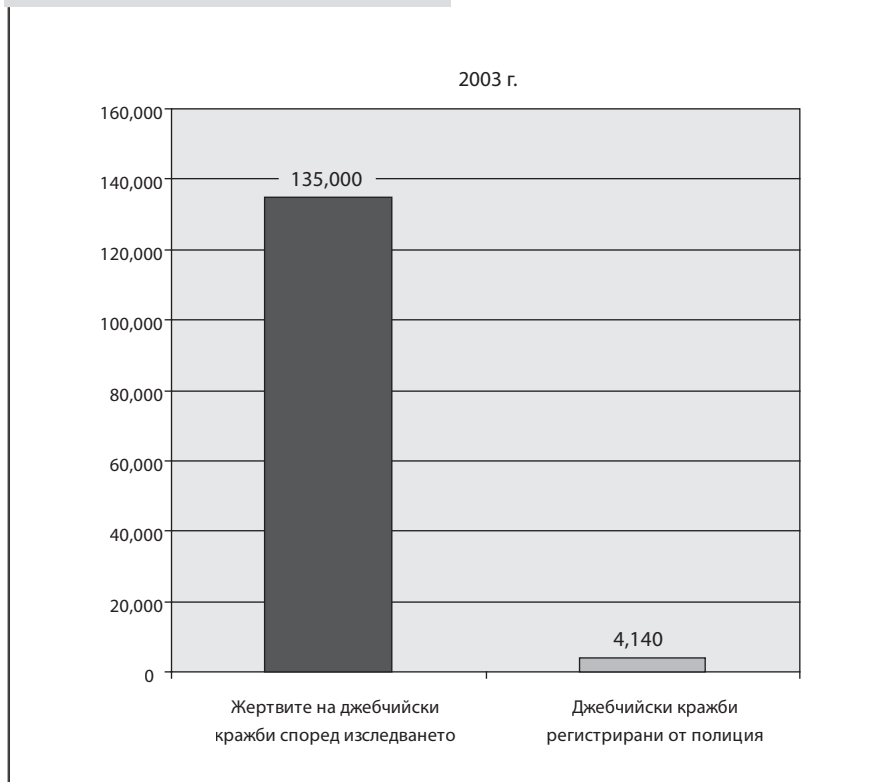
За да се получи по-пълна картина, която да обхваща всички останали видове кражби, които не попадат в категорията на домовете, респондентите бяха попитани за всички останали видове кражби, които са станали извън дома – в заведение, на плажа, в градския транспорт или на улицата. През 2003 г. 3,1% от респондентите са били жертва на този тип престъпление. Тъй като тук се включва една доста обширна категория кражби, от гледна точка на сравнимостта най-лесно може да се изолира категорията джебчийски кражби. Като такива се определят тези, за които жертвите съобщават, че са носили вещите, които са им били откраднати (напр. кражба на портмоне, чанта, бижу и т.н.).

При джебчийските кражби се наблюдава и най-високият нерегистриран брой престъпления. Според изследването на жертвите за 2003 година 135 000 души са били жертва на това престъпление (виж Графика 17). При изчисляването по броя криминални инциденти за 2003 г. този тип кражби може да се изчисли на около 200 хиляди.

Само част от разликата между реалния и регистрирания брой джебчийски кражби може да се обясни с високата латентност: 27% от жертвите са потърсили помощ от полицията и в този план може да се направи извода, че броят на жертвите, които са потърси полицейска помощ, но вероятно не са я получили, е около 50 000 годишно.

В международен аспект е трудно да се сравняват цялостно кражбите на лични вещи, тъй като характеристиките на така формулираните кражби са твърде обширни. От 17-те страни в международното изследване най-

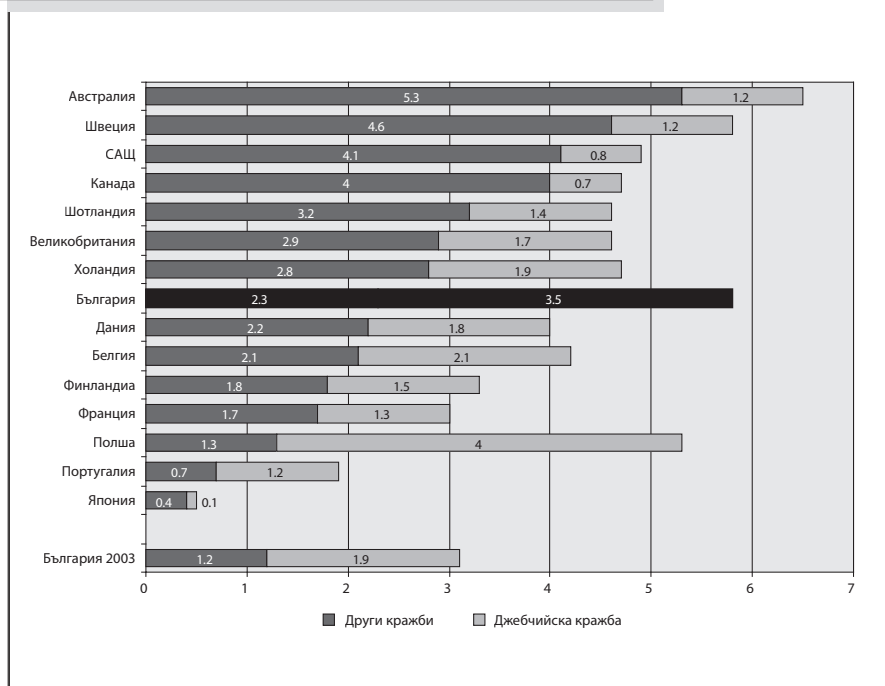
ГРАФИКА 17. ДЖЕБЧИЙСКИ КРАЖБИ

много жертви е имало в Австралия (6.5%), Швеция (5.8) и Полша (5.3%). Най-малко пък те са били в Япония (0.5%) и Португалия (1.9). Мястото на България е по-скоро в средата на класацията.

При кражбите на лични вещи през 2001, България с 3.5% се нарежда на второ място след Полша (с 4%) по относителен дял на респондентите, станали жертва на този тип престъпление. В тази категория обаче се забелязва значителен спад за периода 2001-2003, като през 2003 г. почти двойно по-малко хора (1.9%) са станали жертва на подобен вид кражби. Част от причината за това намаление е емиграцията на голяма част от организираните джебчийски банди към ЕС след падане на визовия режим през 2001 г. (вж. секция 5 на настоящия доклад).

ГРАФИКА 18. КРАЖБА НА ЛИЧНИ ВЕЩИ: ПРОЦЕНТ НА РЕСПОНДЕНТИТЕ СТАНАЛИ ЖЕРТВА (ICVS, 2000 г.)

2.2.8 Сексуални престъпления

Определено може да се твърди, че няколко хиляди жени в България стават ежегодно жертва на различни сексуални престъпления – от по-леки форми на блудства (без да се включват случаи на сексуален тормоз) до изнасилвания. Колко точно, за съжаление, е трудно да се каже, поради малките извадки на изследванията. По същата причина е трудно да се направи заключение за броя на жените, станали жертва на изнасилване или блудство с елементи на насилие (въпреки че и в двете изследвания има респонденти, които са станали жертва на такива престъпления). Въпросите относно сексуалните престъпления бяха зададени само на респондентите от женски пол (2002 -- 827 души, 2003 - 529). Въпросът, който се използва от ICVS е зададен така, че да обхване максимално широка група престъпления, свързани със сексуални мотиви²³.

Взимайки предвид статистическата грешка, може да се каже, че между 12 и 51 хил. жени са станали жертва на някакъв вид сексуално престъпление за период от 5 години, или между 2 и 10 хил. годишно. Допълнителни въпроси бяха зададени, за да се установи сериозността на престъплението, годината през която то се е случило, както и близостта с извършителя. За съжаление, малкият брой респонденти не дава възможност резултатите да бъдат обобщавани. Имайки предвид деликатността на темата (прави впечатление големия брой отказали или отговорили „Не знае“), българската културна специфика, както и тенденцията да се забравят по-маловажни престъпления от миналото, може да се твърди, че, най-вероятно, броят на жертвите е значително по-голям.

Официалната полицейска статистика регистрира между 900 и 1000 престъпления (изнасилване, опит за изнасилване и блудство), годишно. И в двете изследвания процентът от жертвите, които са докладвали престъпленията в полицията е много нисък за 2002 - 11.4%, а през 2004 е 0%. Това показва, че най-вероятно горната граница от 10 хил. престъпления годишно е по-реалната (тъй като едва около 10% или около 1000 от тях са заявени и регистрирани).

²³ "Най-напред ще Ви задам един доста личен въпрос. Понякога на човек му се случва да го сграбчат, докосват или нападат със сексуални мотиви по един много обиден начин. Това може да се случи у дома или навън, например, в заведение, на улицата, в училище, в градския транспорт, в киното, на плажа или на работното място. Случвало ли Ви се е подобно нещо през последните пет години? Помислете спокойно."

3 ЖЕРТВИ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА: РИСКОВ ПРОФИЛ

Едно от основните предимства на виктимизационните изследвания пред полицейските данни, е възможността да се изгради много по-подробен профил на жертвата.

Рискът някой да стане жертва на престъпление се измерва по два показателя – „превалентност“ (таблица 3) и „относителен риск“ (таблица 4).

3.1 Превалентност

Таблица 3 показва относителният дял на респондентите, които са съобщили, че са били жертва на даден вид престъпление. По този показател могат да се очертаят следните рискове²⁴:

- **Местоживеене.** Живущите в големи градове често са в по-голяма близост до криминалния контингент. В тези райони „обществената бдителност“ е по-ниска, а анонимността е по-висока. Най-значителните разлики се очертават при кражбите на автомобили, където живеещите в големи градове стават почти два пъти по-често жертва в сравнение с малките населени места. При кражбите от автомобили, обаче, живеещите в по-малки градове са по-честите жертви. Живущите в големи градове са и по-често жертва на престъпления против собствеността, особено на домови кражби, и кражби на велосипеди и мотоциклети.
- **Доходи:** Хората с по-високи доходи стават по-често жертви не само на престъпления против собствеността, като опити за взломни кражби, но и на грабежи.
- **Рисков начин на живот и семейно положение:** тези, които излизат по-често вечер и неженените/неомъжени, са по-често жертва на заплахата/нападение. При тях се забелязва и по-голям риск да станат жертва на взломна кражба или опит за взлом, кражба на автомобил. Интересно е, че и при двете групи шансът за кражба от автомобил е значително по-нисък.
- **Възраст:** тези в средна възраст (25-54 г.) са по-често жертви на кражба на и от автомобили. По-младите, пък (до 24 г.) са по-честите жертви на грабеж и нападение – заплахата. По-възрастните (над 55 г.), които

²⁴ Van Kesteren, J.N., Mayhew, P. & Nieuwbeerta, P. (2000) 'Criminal Victimization in Seventeen Industrialised Countries: Key-findings from the 2000 International Crime Victims Survey'. The Hague, Ministry of Justice, WODC., стр. 53

не излизат често от дома си, са по-рядко жертва на домови кражби и опити за домови кражби.

- **Образование:** По-високо образованите са по-чести жертви на няколко вида престъпления спрямо собствеността.
- **Етническа принадлежност²⁵:** за разлика от международното изследване на UNODC, в това изследване като рисковата променлива бе включена и етническа принадлежност (българи, роми, турци). Хипотезата тук бе, че всяка една от тези етнически групи има социално-икономически характеристики, които ги правят по-вероятна жертва на определени видове престъпления. Българите са по-често жертви на престъпления против собствеността, докато турците, и особено, ромите са най-често жертви на престъпления против личността (като грабеж и заплахата / нападение).
- **Пол:** Почти във всички групи престъпления, мъжете са по-често обект на престъпления от жените.

Таблица 3. ПРЕВАЛЕНТНОСТ (2003 г.)

		Краж- ба на кола	Краж- ба от кола	Кола- увреж- дане	Кражба колело	Домова кражба	Опит за домова кражба	Грабеж	Сексу- ално престъп- ление	Нападе- ние/ запла- ха
местоживеене	голям град	3.1	5.7	2.4	3.7	3.1	1.4	3.3	0.2	1.8
	малък град/ село	1.7	7.3	3.5	2.1	0.7	0.5	2.6	0.0	1.4
доход	нисък доход	3.0	7.9	3.2	2.4	2.7	0.3	2.5	0.3	1.5
	висок доход	3.3	6.9	2.2	4.1	2.5	2.0	5.2	0.0	1.2
излиза вечер/ не излиза вечер	излиза често вечер	2.8	5.1	3.7	2.0	2.2	1.3	3.0	0.0	2.2
	рядко излиза вечер	2.4	7.5	2.0	3.5	1.9	0.8	2.9	0.1	1.3
сем. положение	женен / омъжена	1.8	7.8	3.2	3.2	1.4	0.5	2.9	0.1	1.1
	неженен /неомъжена	4.2	3.4	2.1	2.6	2.8	1.6	3.1	0.0	2.1
възраст	до 24	1.6	3.8	3.8	0.8	2.3	1.8	4.3	0.0	4.3
	25-54	3.5	7.8	2.8	2.7	2.3	0.8	2.3	0.2	0.6
	55 +	0.7	4.9	2.2	4.2	1.3	0.8	3.3	0.0	1.7
образование	ниско образован	2.7	5.1	2.4	2.6	2.2	1.0	2.9	0.1	1.8
	високо образован	2.0	10.1	4.2	4.4	1.0	1.1	3.3	0.0	0.8
пол	мъжки	3.1	6.8	2.6	2.5	2.2	1.2	3.8	0.0	1.8
	женски	1.8	5.9	3.2	3.3	1.7	0.8	2.2	0.2	1.4
етническа принадлежност	българин	2.8	3.2	1.5	3.0	2.2	1.1	2.9	1.7	2.8
	турчин	0.0	1.2	0.0	3.8	1.7	0.0	3.0	0.5	0.0
	ром	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	9.0	3.8	0.0

²⁵ Въпросът към респондентите е „Към коя етническа група принадлежите“. Изчисленията са направени във основа на отговорите: българин, турчин, българо-мохамеданин, ром (циганин), друга.

3.2 Относителен риск

Таблица 4 сравнява шансовете хора от различни социални групи да станат жертва на даден вид престъпление. Като *базова* се приема групата с най-нисък риск. Ако коефициентът на дадена социална група е по-голям от единица, рискът за престъпление срещу тази група е по-голям и обратно.

Ако се сравняват рисковете за кражба на автомобил в разрез по типове населени места, ще се види че стойността на рисковия коефициент за хората от големите градове е 1.91 (вж. Таблица 4, ред 1, колона 3). Той е с 91% по-висок от риска за базовата група (малък град или село). Това показва, че хората живеещи в голям град имат 1.91 пъти **по-голям** шанс да станат жертва на кражба на автомобил. При кражба *от* автомобил, обаче, коефициентът за живеещите в голям град е по-малък - 0.77. Той е по-нисък

ТАБЛИЦА 4. СЪОТНОШЕНИЕ НА ШАНСОВЕТЕ (2003 г.)

		Кражба на автомобил	Кражба от автомобил	Кола-увреждане	Кражба велосипед	Домова кражба	Опит за домова кражба	Грабеж	Нападение/заплаха
местоположение	голям град	1.91	0.77	0.69	1.85	4.65	2.87	1.28	1.29
	малък град/село (базов)	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Доход	висок доход	1.11	0.87	0.69	1.74	0.92	8.29	2.11	0.82
	Нисък доход (базов)	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
излиза вечер / не излиза вечер	Често излиза вечер	1.19	0.67	1.9	0.55	1.19	1.63	1.02	1.66
	Рядко излиза вечер (базов)	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
семейно положение	женен/омъжена	0.41	2.44	1.52	1.2	0.5	0.32	0.92	0.52
	неженен/неомъжена (базов)	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
възраст	до 24	2.45	0.76	1.72	0.18	1.88	2.27	1.31	2.59
	25-54	5.44	1.65	1.28	0.64	1.86	1	0.67	0.37
	55 + (базов)	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
образование	високо образован	0.75	2.07	1.81	1.73	0.45	1.15	1.15	0.47
	ниско образован (базов)	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
пол	мъж	1.68	1.17	0.8	0.73	1.26	1.55	1.71	1.24
	жена (базов)	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
етническа принадлежност ²⁶	-	-	-	-	-	-	-	-	-

²⁶ Данните по етнически признак трябва да се интерпретират внимателно, поради малкия брой и относителния дял на турците и ромите в извадката. За някои престъпления, като например грабеж, само един респондент от ромски произход е станал жертва през последните 5 години. Поради това рискът за грешка (статистически) е висок и оценките за показателите са статистически незначими.

от базовия и показва, че за хората живеещи в голям град има **по-малък** шанс да станат жертва на кражба от автомобил.²⁷

Този метод дава възможност не само да се оценят най-рисковите престъпления за дадена социална група, но и да се изведе определящият рисков фактор за жертвите на даден вид престъпление. Така например, определящият фактор за жертвите на взломна кражба е местоживеене в голям град (4.65). При опита за взломна кражба, обаче, определящ фактор е високият доход (8.29). Причината, поради която е по-вероятно богатите да станат жертва на опит за домова кражба отколкото за домова кражба е, че те взимат повече мерки за охрана своите домове.

²⁷ Коефициентите са изчислени по методиката, използвана от Van Kesteren et al. (2000) Изчислява се съотношението на шансовете на някой от една социална група (живеещ в голям град) да стане (3.1 – вж. Таблица 1) или да не стане (100-3.1) жертва на престъпление. Това съотношение се разделя съотношението на шансовете някой да стане (1.7 – Таблица 1) или да не стане (100-1.7) жертва на престъпление от друга социална група (живеещ в малък град / село).

4 ЛАТЕНТНОСТ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА

Равнището на латентността²⁸ при заявяване на престъпления от гражданите е важен критерий за това, до каква степен обществото вярва на полицията. Международните виктимизационни изследвания показват, че средното равнище на латентност в България е на нивото

ТАБЛИЦА 5. ПРОЦЕНТ НА ЗАЯВЕНИТЕ В ПОЛИЦИЯТА ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

Вид престъпление	Средно за 17 страни (ICVS)	България	
	1999 г.	2001 г.	2003 г.
Кражба на автомобил	91%	89%	81%
Кражба на мотор / скутер	79%	86%	100%
Домова кражба	78%	58%	54%
Кражба от автомобил	62%	42%	45%
Кражба на велосипед	56%	36%	46%
Грабеж	55%	54%	32%
Нападение със сила	45%	58%	44%
Кражба на лична вещи	42%	22%	27%
Увреждане на автомобили	41%	33%	26%
Опит за домова кражба	40%	40%	38%
Заплаха	29%	31%	27%
Сексуално нападение ²⁹	28%	—	—
Заплашващо сексуално поведение	10%	—	—
Средно	56%	50%	47%

²⁸ Латентността или „скритата престъпност“, са престъпленията, за които гражданите, по различни причини, не докладват на полицията.

²⁹ В изчислението на средните стойности, не са включвани данните за сексуални престъпления, тъй като малкият брой случаи водят до твърде голяма статистическа грешка.

на 17-те страни, участващи в ICVS. Същевременно, четири типа престъпления, както бе показано, имат голяма тежест за България – домови кражби, кражби от автомобили, грабеж и кражби на лични вещи - при тях латентността е значително по-висока спрямо средните за 17-те страни (виж Таблица 5).

В хронологичен план, според виктимизационния блок от въпроси, използван в проекта „Ранно сигнализиране“ на ПРООН през периода 1997-2002 г., нивото на латентност е нараствало постепенно. През 1997 г. 35% от респондентите не са заявили престъпленията, на които са станали жертви в полицията. През 2002 г. този процент нараства до 45%.

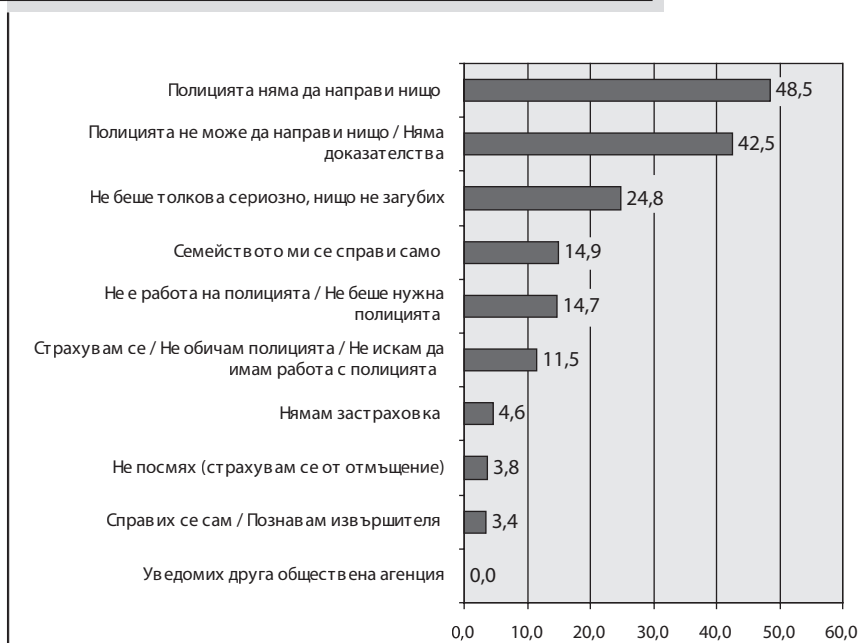
4.1 Причини за латентността при различните престъпления

Латентността при различните престъпления е различна. Затова анализът на причините за необявяване пред полицията следва да се сравнява по групи престъпления. По надолу ще бъдат разгледани три вида – кражби от автомобили, кражби от домовете и грабежи.

Кражби от автомобили

На графика 19 са представени причините, поради които жертвите не са се обърнали към полицията. Както се вижда, сред първите два мотива за избягването на полицията е мнението, че полицията няма да направи нищо. Може да се предположи, че за разлика от кражбите на коли много малко жертви имат застраховка, покриваща „кражбите от коли“.

Графика 19. ПРИЧИНИ ЗА ЛАТЕНТОСТТА ПРИ КРАЖБИ ОТ АВТОМОБИЛИ

Същевременно анализът на въпроса „Колко сериозно беше за вашето семейство престъплението?“ показва, че има силна зависимост между размера на откраднатото и търсенето на помощ от полицията. Както се вижда от данните, 85% от жертвите, които смятат, че престъплението е сериозно, са се обърнали към полицията (вж. таблица б).

Таблица 6. Колко сериозно беше престъплението (кражба от автомобил)?

	Обърнали се към полицията	Не са се обърнали се към полицията
Много сериозно	85%	15%
Средно сериозен	54%	43%
Не много сериозен	27%	61%

*Липсващите до 100% са на неответили или отказали да отговорят респонденти

Изследването регистрира една група от 11,5% която не само не се доверява на полицията, но изразява силно негативно отношение към нея. Най-високите стойности в изследването за 17-те страни на UNICRI при този вид престъпления са получени в Северна Ирландия – 5%.

Кражби от домовете

Подреждането на причините, поради които жертвите не са се обърнали към полицията и при кражбите от домовете, е подобна на тази при кражбите от автомобили – първите две причини са свързани със съмнение във възможностите на полицията (виж графика 20), но и тук анализът показва, че водещият мотив, който интервюираните предпочитат да не обявяват като основен, е стойността на откраднатото (виж таблица 7) .

Графика 20. Причини за латентността при кражбите от домовете

ТАБЛИЦА 7. КОЛКО СЕРИОЗНО БЕШЕ ПРЕСТЪПЛЕНИЕТО (КРАЖБА ОТ ДОМА)?

	Обърнали се към полицията	Не са се обърнали се към полицията
Много сериозно	89,7	10,3
Средно сериозен	50,0	44,4
Не много сериозен	25,0	70,8

*Липсващите до 100% са на неответили или отказали да отговорят респонденти

Грабежи

Грабежите имат много висока латентност като (както се видя при сравнението в международен план) това не е характерно само за България. За разлика от кражбите от автомобилите и домовете, дори при сериозни инциденти, жертвите на грабеж предпочитат да **не** търсят помощ от полицията (таблица 8). Подобно на кражбите и тук респондентите изразяват недоверие в способностите на полицията, но тук то е още по-високо. Прави впечатление, че като причина да не се потърси помощта на полицията, на трето място, при тази група престъпления, се посочва страха от отмъщение.

ГРАФИКА 21. ПРИЧИНИ ЗА ЛАТЕНТОСТТА ПРИ ГРАБЕЖИТЕ

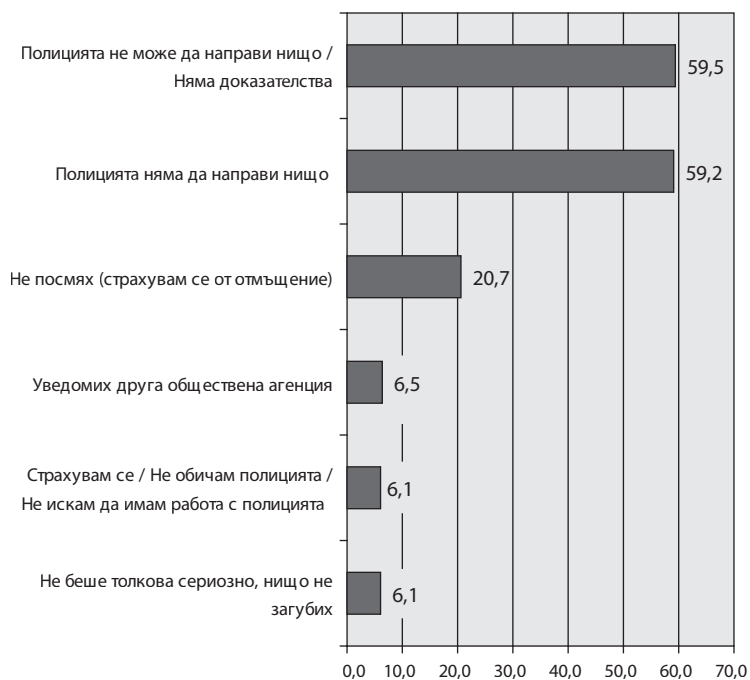

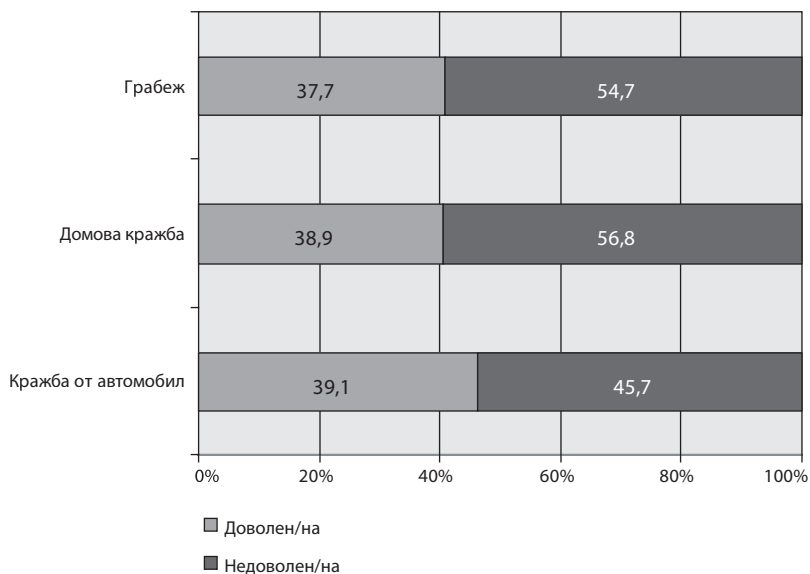
ТАБЛИЦА 8. КОЛКО СЕРИОЗНО БЕШЕ ПРЕСТЪПЛЕНИЕТО (ГРАБЕЖ)?

	Обърнали се към полицията	Не са се обърнали се към полицията
Много сериозно	60,0	40,0
Средно сериозен	33,6	67,6
Не много сериозен	20,0	60,0

4.2 Отношение към полицията

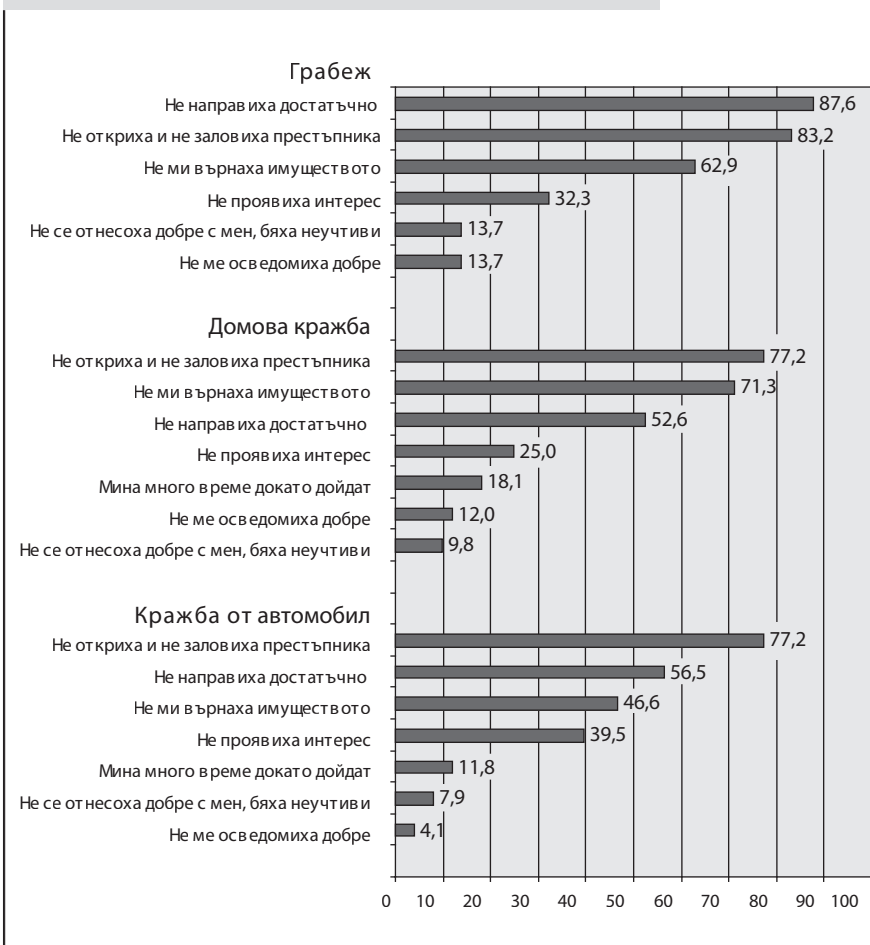
Освен латентността, която е индиректен индикатор за работата на полицията, в изследванията жертвите на престъпления са питани директно за оценка на реакцията на полицията. Както се вижда от данните, преобладава недоволството, като при жертвите на различните престъпления то варира между 46% и 57%.

ГРАФИКА 22. ДОВОЛЕН ЛИ СТЕ ОТ ПОЛИЦИЯТА?

Причините за изразеното недоволство варират при трите вида престъпления. Като доминираща причина за негативната оценка и при трите типа престъпления е “незалавянето на престъпника” (виж графика 23). Други открояващи се причини са недостатъчните действия на полицията, неразкриването и невръщането на отнетото имущество.

ГРАФИКА 23. ЗАЩО НЕ СТЕ ДОВОЛЕН?

5 ПРИЧИНИ ЗА ДИНАМИКАТА НА РАВНИЩЕТО НА ПРЕСТЪПНОСТТА

Спадът в престъпността в България се отчита и от статистиката на полицията, и от виктимизационните изследвания. Причините за това са много и едва ли някой може да твърди, че само един или друг фактор е причина за този спад. Главните причини са демографските и социално-икономически фактори, както и противодействието на полицията и съдебната власт.

5.1 Демографски и социално-икономически причини

Демографски фактори

Демографските характеристики на населението могат да се използват като изходна точка при анализа на очертания спад на престъпността в страната. Според многобройните статистически изследвания на престъпността, възрастовата група между 15 и 25 г. съдържа най-голям процент извършители на криминални деяния³⁰. За съжаление няма данни за България, но в различните западноевропейски страни и САЩ броят на арестуваните в тази възрастова група се движи между 50% и 70%. Анализът на демографската картина в страната показва, че след 1998 г. започва тенденция на намаляване на броя лица във възрастовата група между 15-25 г. Данните от националното преброяване през 2001 г. показват, че **тенденцията на намаляващ демографски натиск ще продължава и през следващите 7 години**. Причината за това е, че между 1990 г. и 1997 г. е регистриран рекорден спад в раждаемостта, сравним само с периодите на двете световни войни. След 1998 г. във възрастовата група на 15 до 25 годишните ежегодно влизат все по-малък брой лица, отколкото я напускат. Също така, около 15% от престъпленията в страната се извършват от непълнолетни (според полицейската статистика). С отслабването на демографския натиск ще се наблюдава и намаляващ брой на децата, влизащи в рисковата група на малолетните престъпници между 10 и 15 г.

На графика 24 са представени данните от преброяването през 2001 г. Линията показва големината на кохортите (родените през една и съща година) като по абсцисата са посочени годините, на които са лицата при

³⁰ Виж Neal Shover and Carol Y. Thompson, "Age, Differential Expectations, and Crime Desistance," *Criminology* 30 (February 1992); Neal Shover, *Aging Criminals* (Beverly Hills, Calif.: Sage, 1985), Scott Menard, "Demographic and Theoretical Variables in the Age-Period-Cohort Analysis of Illegal Behavior," *Journal of Research in Crime and Delinquency* 29 (May 1992), Darrell Steffensmeier and Miles D. Harer, "Did Crime Rise or Fall During the Reagan Presidency? The Effects of an 'Aging' U.S. Population on the Nation's Crime Rate," *Journal of Research in Crime and Delinquency* 28 (August 1991).

преброяването от 2001 г. Така например, родените през 2001 г. са на 1 година, през 2000 г. на 2 години и т.н. По ординатата е посочен броя на родените през съответната година. Както се вижда на графиката най-малкият брой деца, около 58 хиляди, са на 4 години и те са родени през кризисната 1997 г.

ГРАФИКА 24. РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ ПО ВЪЗРАСТ НА НАСЕЛЕНИЕТО ПРИ ПРЕБРОЯВАНЕТО ПРЕЗ 2001 Г.

Намаляване на безработицата

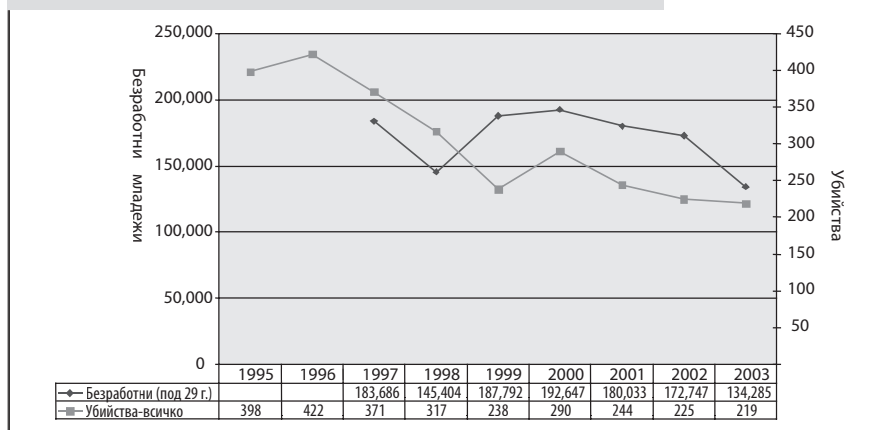
Втори фактор, имащ силно влияние върху спада на престъпността в България, е социално-икономическото стабилизиране на страната. След серията от икономически сътресения, след 1997 г. всички основни макроикономически индикатори, отразяващи жизненото равнище на населението, започват да се подобряват. Специално за България, добра илюстрация за влиянието на макроикономическите фактори върху престъпността е безработицата. Данните за периода 1997-2004 г. потвърждават многобройните международни изследвания, доказващи връзката безработица-престъпност³¹. Интересна илюстрация на тази зависимост е връзката между извършени убийства и безработни млади мъже³². На графика 25 ясно може да се види, че пикът на безработицата през 2000 г.³³ съвпада с пика на броя извършени убийства.

³¹ Виж, например: Raphael, 2001.

³² Агенция по заетостта (<http://www.nsz.government.bg/>).

³³ Агенция по заетостта (<http://www.nsz.government.bg/>).

ГРАФИКА 25. СРАВНЕНИЕ НА ДАННИТЕ ЗА ИЗВЪРШЕНИ УБИЙСТВА И МЛАДЕЖКА БЕЗРАБОТИЦА

Емиграция и „износ“ на престъпност

Друг фактор, допринесъл за намаляване на престъпността след 2001 г. (годината, в която пада визовият режим за Шенгенската общност), е увеличеният емигрантски поток, част от който са както престъпници, така и рисковият контингент от млади мъже под 30 г. възраст.

Въпреки че липсва изчерпателна информация за арестувани българи в страни от Европейския съюз, данни от няколко европейски държави очертават общите тенденции за износ на престъпност. Така например, доклад на холандската полиция отбелязва, че с отнемането на визите за граждани на България, след 1 април 2001 г. броят на криминално заподозрените нараства, а „потокът от криминално проявени лица и нелегални проститутки от България предизвика правителствена интервенция през ноември 2003 г.“³⁴ Докладът отбелязва, че през 2002 г., холандската полиция е разкрила 740 престъпления, извършени от българи.³⁵

ТАБЛИЦА 9. ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ИЗВЪРШЕНИ ОТ БЪЛГАРСКИ ГРАЖДАНИ В ХОЛАНДИЯ³⁶

неприлично държание с насилие	насилие	грабеж	кражба	вандализъм	трафикиране	наркотици	други	Общо
7	37	11	549	35	59	19	23	740

По данни от испанската полиция за първите 9 месеца на 2004 г. са били разкрити 521 престъпления, извършени от българи.

³⁴ National Police Agency / National Crime Squad, Unit North and East Netherlands, Department Eastern Europe / Intelligence, "Crime without frontiers: Crime Pattern Analysis Easter Europe 2002 – 2003", September 2004, стр. 130

³⁵ За сравнение – за същата година 2002, МВР е регистрирало 3543 престъпления по-малко в България в сравнение с 2001.

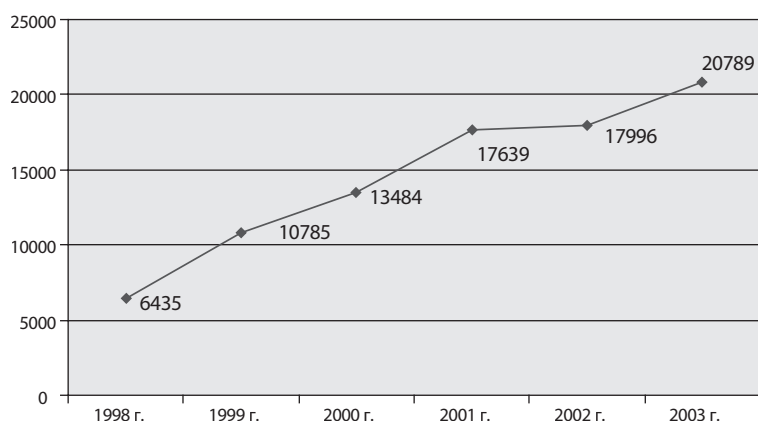
³⁶ Пак там. Стр. 136

Имайки предвид, че става въпрос само за разкрити престъпления, и че страните, в които българите извършват най-много престъпления са Австрия, Германия и скандинавските страни, най-вероятно става въпрос за хиляди престъпления. Чувствителният спад на джебчийските кражби в България след 2001 г., например, почти сигурно се дължи в голяма степен на "износ" на джебчиите.

5.2 МВР и органите на съдебната власт в противодействието на престъпността

Намаляването на престъпността е не само в резултат на социално-икономически и демографски причини, но и на работата на съответните звена на съдебната власт и на МВР. Трудно е да се прецени до каква степен отделните действия или инициативи са допринесли за конкретни резултати. Нарасналият брой на задържани лица е един показател, който демонстрира нарастващо присъствие и активност на полицията и има, ако не реален резултат, то поне възпиращ ефект върху потенциалните извършители на престъпления. Определено има значение и дори самото "присъствието" на полицията.

ГРАФИКА 26. Задържани лица по (чл.70 от ЗМВР)

Поради липсата на единна статистическа информация за образуването и хода на наказателните дела³⁷ (включително за разглежданите престъпления) трудно може да се определи каква е ролята на съдебната система в спада на престъпността през периода 2001 г. - 2004 г. Наред с това отсъстват работещи механизми за обмен на информация между отделните звена на съдебната власт и между тях и другите компетентни органи, ангажирани с противодействието на престъпността. Поради това не

може да се проследи **връзката между броя на осъдените лица или наказаните престъпления**³⁸ от една страна, и **броя на регистрираните престъпления от друга страна**³⁹. В периода 1998 - 2003 г. броят на осъдените лица и наказаните престъпления е нараснал съвсем слабо. Разбира се, резултатите от активните действия на полицията не се отразяват незабавно в работата на съдебната система поради времевата разлика между задържане, разследване и приключване на делото. Един друг показател, отразяващ по-ефективните действия на МВР и съдебната власт е бързото полицейско производство, което бе въведено след 2001 г. За периода 2001 г., осъдените по тази съкратена процедура са нараснали от 2163 (2001 г.), на 2933 през 2002 г., на 5519 през 2003 г., на 7861 през 2004 г. (При тази процедура съдът произнася присъдата в двуседмичен срок.)⁴⁰.

³⁷ Различните компетентни органи (МВР, Националната следствена служба, Върховната касационна прокуратура и Министерство на правосъдието) поддържат отделна статистическа информация, групирана по различни показатели, което прави невъзможен сравнителния анализ и на получените данни.

³⁸ Под наказани престъпления се имат предвид наказателни дела, завършили с осъждане.

³⁹ Статистическият анализ показва, че линейната корелация между двете е -0.34.

⁴⁰ Източник на данните ДНСП/МВР.

Друг критерий за ефекта от работата на МВР и на съдебната власт е нарастващият брой на заподозрените и уличените лица за периода 1999-2003.

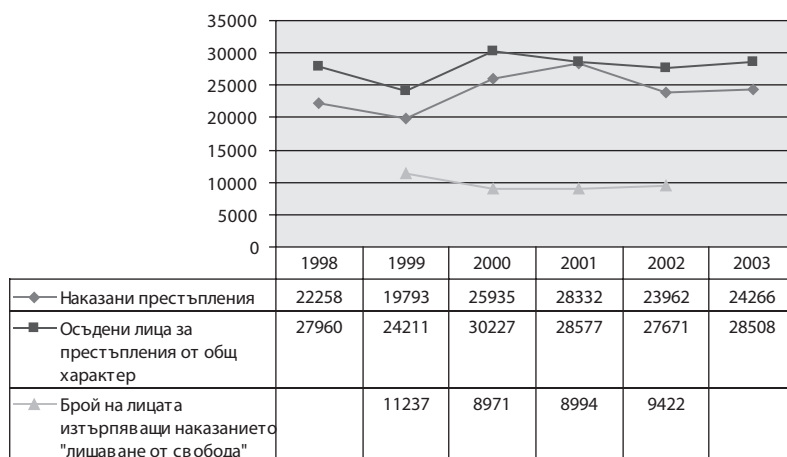
Таблица 10. Заподозрени и уличени лица

	1999	2000	2001	2002	2003
Общо	61,046	68,482	66,039	73,482	70,643
Убийства	484	486	453	407	521
Тежка телесна повреда	325	108	88	98	94
Изнасилване и блудство	1,022	1,130	1,178	1,064	1,120
Кражби (общо)	25,091	34,531	32,025	35,059	32,130
Джебчийска кражба	776	936	1,043	1,015	1,202
Взломна кражба	6,381	12,313	10,939	11,230	9,681
Грабеж	2,067	2,358	2,453	2,738	2,971
Краба на МПС	889	1,295	1,081	1,256	1,056

Броят на осъдени, подсъдими и обвиняеми лица също може да бъде индикатор за ефективните действия на съдебната власт. Въпреки намалелия брой на тези три категории граждани, лишени от свобода, за периода 1998-2003 г., след 2001 г. се забелязва обрат и постепенно придвижване към нивата от 1998 г. Ако данните от 2003 и 2004 г. показват продължаване на тези тенденции, то тогава би могло да се твърди, че съдебната власт също

има принос към намаляване на престъпността през периода 2001-2004.

Графика 27. Наказани престъпления и осъдени лица

ПРИЛОЖЕНИЕ

Въпросник на виктимизационното изследване

При разработването на въпросника по изследването на жертвите на престъпления в България, е използван изследователският инструментариум на Института за междурегионални изследвания на престъпността и правосъдието към ООН (UNICRI).

Този въпросник регистрира престъпленията, с които интервюираните лица или членове на техните домакинства са се сблъскали през последните 5 години (2000 – 2004 г.) - както престъпления срещу имуществото, така и такива срещу личността. Включени са единадесет основни вида престъпления.

Първият въпрос, който се задава за всяко едно от престъпленията, е дали то се е случвало през последните 5 години. Ако е имало престъпление, се уточнява в по-тесни граници периода, в който то е извършено. За отговорилите "Миналата година (2003)", се пита "Колко пъти се случи това през 2003 г.?"

След уточняване на периода, в който се е случило съответното престъпление, за всяко от тях следват блокове въпроси с почти еднаква структура: къде е извършено престъплението; била ли е уведомена полицията; причините, поради които полицията е уведомена или не за престъплението. Зададени са въпроси и за резултатите от работата на полицията и удовлетвореността на пострадалите лица от предприетите от нея действия.

На всички интервюирани бяха зададени въпроси за това, дали през 2003 г. са ставали жертва на измама като потребители и на корупция, а също и такива, отнасящи се към по-обща нагласа и възприемане на престъпността в страната, като например – наказанието, което трябва да получи извършител на взломна кражба; отношение към полицията; мнения за настъпилите промени в мащабите на уличната и организираната престъпност в страната.

Други нови въпроси, които бяха добавени към инструментариума на настоящото изследване, са:

- Въпрос за етническата група на извършителя; за престъпленията, които предполагат физически контакт на престъпника с постра-

далото лице – жертви на нападение/заплаха, грабеж, сексуално престъпление;

- Въпрос за начина, по който е съобщено на полицията за извършено престъпление - чрез обаждане на телефон 166, обаждане в районно управление и др.

Теми покрити от въпросника на виктимизационното изследване⁴¹

Престъпления през последните 5 години	Кога (миналата година)	Колко пъти (миналата година)	Къде	Уведомихте ли полицията?	Подробности за съобщаването	Съобщихте ли на някой друг?	Помощ за жертвите	Сериозност на инцидента	Допълнителни въпроси, свързани с престъплението
Престъпления срещу собствеността									
Кражби на автомобили	•	•	•	•				•	•b
Кражби от автомобили	•	•	•	•	•			•	
Умишлено повреждане на автомобили	•	•	•	•				•	
Кражба на мотопед, скутер, мотоциклет	•	•	•	•				•	
Кражба на велосипеди	•	•	•	•				•	
Домови кражби	•		•	•	•		•	•	•c
Опит за домова кражба	•		•	•				•	
Престъпления срещу личността									
Грабеж	•	•	•	•	•	•	•	•	•d
Кражби на лично имущество	•	•	•	•				•	•e
Сексуални престъпления	•		•	•	•	•	•	•	•f
Нападение / заплаха									
+ втори интервюер	•	•	•	•	•	•	•	•	•f

⁴¹ Van Kesteren, J.N., Mayhew, P. & Nieuwbeerta, P. (2000) Criminal Victimization in Seventeen Industrialised Countries: Key-findings from the 2000 International Crime Victims Survey. The Hague, Ministry of Justice, WODC, стр. 16

- a** За съобщаването на полицията се задават следните конкретни въпроси: защо съобщихте; защо не съобщихте; доволни ли сте от начина, по който полицията се отнесе към вашето съобщение; защо сте недоволни.
- b** Беше ли намерен автомобилът
- c** Беше ли откраднато нещо; каква беше стойността му; има ли нанесени щети; каква е стойността им
- d** Извършителят открадна ли нещо от вас; брой извършители; познати ли ви бяха извършителите; беше ли използвано оръжие; какво оръжие.
- e** Било ли е джебчийска кражба
- f** Какво се случи; прояви ли полицията интерес; брой извършители; познати ли ви бяха извършителите; етническа група на извършителя; беше ли използвано оръжие; какво оръжие.

Други престъпления

Измама на потребители

Корупция

Въпроси за полицията, превенцията и защитата

Добре ли се справя полицията във вашия район в борбата с престъпността

Оказа ли помощ полицията

Подходяща присъда за кражба с взлом, ако е затвор, колко години

Притежание на огнестрелно оръжие; вид и цел на притежаваното оръжие

Защитеност на домовете срещу крадци

Лични данни за респондента и неговото домакинство

Възраст

Пол

Големина на домакинството

Големина на населеното място

Вид жилище

Притежаване на автомобил

С какво се занимава

Образование

Етническа принадлежност

Доход

